

Friluftsliv i Østfold

MILJØVERNDELINGEN

Fylkesmannen i Østfold

POSTADRESSE: Statens hus, postboks 325, 1502 Moss

TLF: 69 24 71 00

Dato:	7. november 1995
Rapport nr.:	11 - 95
ISBN nr.:	82 - 7395 - 108 - 1

Rapportens tittel:	Friluftsliv i Østfold
Forfatter(e):	Knut Arild Melbøe i samarbeid med miljøvernavdelingen Illustrasjoner: Vidar Asheim
Oppdragsgiver:	Fylkesmannen i Østfold, miljøvernavdelingen
Ekstrakt:	<ul style="list-style-type: none">• Statlige retningslinjer for utøvelse av friluftsliv• Beskrivelse av friluftslivet i Østfold• Inndeling i 4 områdetyper:<ul style="list-style-type: none">- Sjø og vassdrag- Nærmiljø og bymarker- Jord- og skogområder- Fjella-områder• Friluftslivets aktører, roller og forventninger• Virkemidler, retningslinjer og perspektiver• Handlingsprogram med prioriterte tiltak
4 emneord:	• Friluftsliv/Naturvennlig/Nærmiljø/Barn

Forord

Med denne handlingsplanen legger Fylkesmannen i Østfold frem sin 5. plan angående friluftsliv. Den skiller seg fra de foregående på to punkter. Det ene gjelder den planprosessen som er gjennomført. Det andre har med det innholdsmessige å gjøre.

Mht. planprosessen har denne vært styrt av en interngruppe i miljøvernavdelingen hvor en har hatt ansvar for daglig framdrift og skriving. Det nye har vært etableringen av en referansegruppe bestående av et bredt utvalg av aktører innen friluftslivet i fylket. Denne gruppen har møtt 4 ganger. I tillegg har det vært holdt 3 ad hoc-møter etter ønske fra enkelte representanter. Referansegruppa har bestått av:

Fylkesmannen i Østfold - Miljøvernavdelingen; Sosialavdelingen og Landbruksavdelingen.

Østfold Fylkeskommune - Nærings- og ressursavdelingen og Kultur- og idrettsavdelingen.

Oslofjordens Friluftsråd

Østfold Reiselivsråd

Fylkeskontakten for FRIFO i Østfold

Grunneierorganisasjonene i Østfold og observatør fra Norges Hytteforbund

Statens Utdanningskontor og Kontaktutvalget for miljølære i Østfold

Kontaktutvalget for MIK i Østfold

Representant fra Halden Lærerhøyskole

Representant for fylkeslaget for Norges Handikappforbund

Mht. det innholdsmessige er det i tråd med nasjonale satsingsområder lagt vekt på tiltak knyttet til nærområder samt tiltak omkring aktiviteter og holdningsskapende arbeid, spesielt i forhold til barn og unge. Det siste er også forankret i miljøvernavdelingens budsjett for 1995 i og med opprettelsen av egen post for stimulering og motivering. Den er ikke stor, men det er en begynnelse på noe som kan bli større.

Ut fra tanken om at handlingplanen skulle gi viktige innspill til Fylkeskommunens fylkesdelplan, har det vært et formelt samarbeide med Østfold Fylkeskommune. Kulturdepartementets pålegg (i des. 93) om plan for idrett- og friluftsanlegg vil imidlertid kreve mer tid enn forutsatt slik at foreliggende høringsutkast forelegges fylkesutvalget til en mer ordinær høring. Ved neste korsvei ligger det likevel an til at denne plans tiltaksdel vil danne deler av basis for friluftsdelen i den ventede fylkesdelplanen.

Hva så med kommunene? Hvordan skal enkeltkommunen kunne få "eierfølelse" til planen? Spørsmålet ble reist tidlig, og referansegruppen valgte å la kontaktutvalget for MIK "representere" kommunene. I desember -93 ble det vurdert å gå ut til kommunene, men endrede forutsetninger (bl.a. kravet om idretts og friluftsanlegg) skrinla en tidlig høring. Planarbeidet har ellers vært presentert for kommunene i to ulike sammenhenger. Den første var på en MIK-samling senhøsten -93, den andre gjaldt møtet i Rakkestad kommune (mars - 94) om det nye plankravet for idretts- og friluftsanlegg. Med dette som bakgrunn må de foreslåtte tiltakene i utgangspunktet ses som innspill til kommunens egen planlegging.

Til slutt skal nevnes at de fylkesvise handlingsplanene også representerer et innspill overfor de sentrale friluftsmyndigheter, og er således ment som grunnlag for revisjonen av den nasjonale handlingsplan for friluftsliv mot år 2000.

Knut Arild Melbø
sekretær

Rune Bergstrøm
seksjonsleder

Ottar Krohn
miljøvernleder

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn	side 5
1.1 Oversikt over viktige planer og politiske dokumenter	side 6
1.2 Hva er friluftsliv	side 7
1.3 Friluftsliv i samfunnsbildet	side 7
1.3.1 Hvorfor friluftsliv?	side 8
1.3.2 Samfunnsutviklingen påvirker friluftslivet	side 8
1.3.3 Friluftsliv og fritid	side 8
1.3.4 Friluftsliv og arealbruk	side 9
1.3.5 Forskning og refleksjoner omkring aktiviteter og deltakelse	side 10
1.3.5.1 Rolige aktiviteter dominerer	side 10
1.3.5.2 Tilgjengelighet betyr mye	side 10
1.3.5.3 Alderens betydning	side 11
1.3.5.4 Menn jakter og kvinner sårer	side 11
1.3.5.5 Fjellets betydning er overdrevet	side 11
1.3.5.6 Friluftsliv og idrett	side 11
2. Status	
2.1 Friluftsliv i Østfold	
2.1.1 Sjø og vassdrag	side 12
2.1.2 Nærmiljø og bymarker	side 13
2.1.3 Jord- og skogbrukslandskapet	side 14
2.1.4 Fjella	side 14
2.2 Områder	
2.2.1 Definisjoner	side 15
2.2.2 Kart	side 15
Kart A: Sjø/vassdrag - bilutfartsområder	side 16
Kart B: Sjø/vassdrag - båtutfartsområder	side 17
Kart C: Nærmiljø/bymark	side 18
Kart D: Jord/skog	side 19
Kart E: Fjella	side 20
2.3 Hvem er med - oversikt over aktører, roller og oppgaver	
2.3.1 Frivillige organisasjoner	side 21
2.3.2 Oslofjordens friluftsråd (OF)	side 21
2.3.3 Skjærgårdstjenesten	side 22
2.3.4 Kommunene	side 22
2.3.5 Fylkeskommunen	side 23
2.3.6 Fylkesmannens landbruksavdeling	side 23
2.3.7 Fylkesmannens miljøvern avdeling	side 24
2.3.8 Fylkesmannens sosialavdeling	side 25
2.3.9 Statens utdanningskontor	side 25
2.3.10 Østfold Reiseliv A/S	side 25
2.3.11 Grunneierorganisasjonene	side 26

2.4 Virkemidler i friluftspolitikken	
2.4.1 Juridiske virkemidler	side 26
2.4.1.1 Friluftsløven	side 26
2.4.1.2 De øvrige lovene	side 27
2.4.2 Økonomiske virkemidler - tilskuddsordninger	side 28
2.4.2.1 Tilskuddsordninger disponert av DN	side 28
2.4.2.2 Landbruksmidler	side 29
2.4.2.3 Midler som administreres av Fylkeskommunen	side 30
2.4.3 Kulturelle virkemidler - informasjon og holdningsskaping	side 30
2.5 Planstatus	side 31
3. Retningslinjer	
3.1 Generelle retningslinjer for friluftsliv	
3.1.1 Friluftsliv ved og på sjø og vassdrag	side 32
3.1.2 Friluftsliv i nærmiljø og bymarker	side 34
3.1.3 Friluftsliv i jord- og skogbrukslandskapet	side 35
3.1.4 Friluftsliv i Fjella	side 35
3.2 Differensiert bruk og tilrettelegging	side 36
3.2.1 Områdetype - inndeling	
3.2.1.1 Områdetyper på og ved sjø og vassdrag	side 37
3.2.1.2 Områdetyper i Nærmiljø og bymarker	side 39
3.2.1.3 I jord- og skogbrukslandskapet	side 40
3.2.1.4 Andre områder	side 41
3.3 Forvaltning av offentlige friluftsområder	
3.3.1 Lokalt/regionalt ansvar	side 43
3.3.2 «Fri natur», ikke omdisponering og privatisering	side 43
3.3.3 Konfliktløsning	side 44
3.4 Biologisk mangfold og kulturminnevern	side 44
3.5 Friluftsliv og næringsinteressene	side 45
3.5.1 Landbruk, jakt, fangst og fiske	side 45
3.5.2 Reiseliv	side 45
4. Perspektiver og prioriterte satsingsområder	
4.1 Perspektiver for ulike aktører	
4.1.1 Fylkesmannen i Østfold - Miljøvernavdelingen	side 46
4.1.2 Østfold Fylkeskommune	side 47
4.1.3 Fylkesmannen i Østfold - Landbruksavdelingen	side 47
4.1.4 Statens utdanningskontor	side 48
4.1.5 Kommunene	side 48
4.1.6 Oslofjordens friluftsråd (OF)	side 49
4.1.7 Skjærgårdstjenesten	side 49
4.1.8 Frivillige organisasjoner	side 50

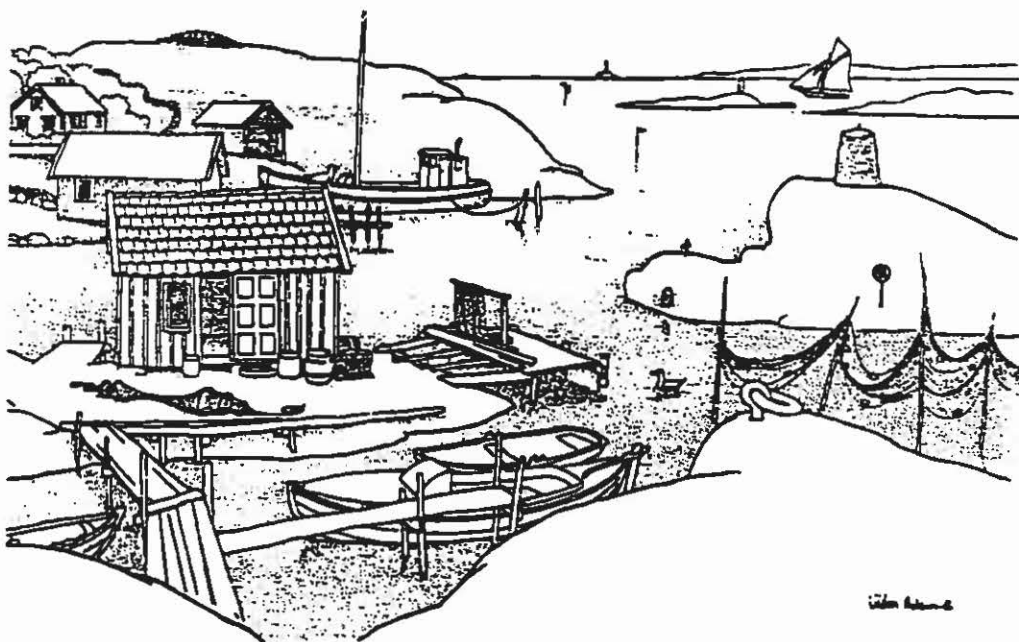
4.1.9 Østfold Reiseliv A/S	side 50
4.1.10 Grunneierorganisasjonene	side 51
4.2 Prioriterte satsingsområder mot år 2000	side 52
4.2.1 Samarbeid mellom friluftslivets ulike aktører	side 52
4.2.2 Sikring og tilrettelegging av nærområder	side 52
4.2.3 Grønnplan- og friluftspanarbeid	side 53
4.2.4 Aktivitetstilbud og holdningsskapende arbeid	side 54
4.2.5 Opprydding i forvaltningen av områder	side 55

5. Handlingsprogram - Prioriterte tiltak

5.0 Aktiviteter og stimulering til friluftsliv	side 56
5.1 Tiltak 1: Barn i natur	side 57
5.2 Tiltak 2: Friluftsliv i skoleverket	side 58
5.3 Tiltak 3: Naturveiledning, informasjonsentra	side 60
5.4 Tiltak 4: Frivillige organisasjoner	side 61
5.5 Tiltak 5: Fritidsfiske	side 62
5.6 Tiltak 6: Jakt	side 63
5.7 Tiltak 7: Allemannsretten - Konflikter	side 64
5.8.0 Innledning til tiltak 8 - 17, områder	side 66
5.8 Tiltak 8: «Grønn plan»	side 67
5.9 Tiltak 9: Sikring av områder for friluftsliv	side 68
5.10 Tiltak 10: Nærområder - tilrettelegging	side 69
5.11 Tiltak 11: Turveier - tilrettelegging	side 70
5.12 Tiltak 12: Hovedstinett i bymarker	side 72
5.13 Tiltak 13: Friluftsliv i «Fjella»	side 73
5.14 Tiltak 14: Forvaltningsordninger for sjø og vassdrag	side 74
5.15 Tiltak 15: Etterslep-regionale områder	side 75
5.16 Tiltak 16: Reiseliv	side 76
5.17 Tiltak 17: Tilgjengelighet for bevegelseshemmede	side 77

Vedlegg: Register over sikra friluftsområder i Østfold

1. Bakgrunn

I 1967 besluttet Østfold Fylkesting at Fylkesmannens Utbyggingsavdeling skulle utarbeide et forslag til plan for friluftsområder i Østfold. I 1973 ble planen behandlet av fylkesfriluftsnemnda som den første fylkesvise friluftspan i landet. Planen ga en oversikt over naturressurser (dvs. områder) av interesse for friluftsliv, naturvern og turisme, og inneholdt en omfattende kommunevis registrerings- og kartdel. Detaljplaner skulle utarbeides i samråd med de berørte kommuner.

Miljøverndepartementet ønsket et planmessig opplegg for sikring, opparbeiding og drift av friluftsområder/arealer til intensiv bruk. Dette førte til at "Handlingsprogram for friluftsliv i Østfold fylke 1981-85" ble lagt fram i 1980. Hovedvekt ble lagt på sikring og opparbeiding av bade- og båtutfartsområder. Programmet var handlingsrettet, og mange områder ble sikret og opparbeidet med statlige og kommunale midler i tråd med programmet.

I 1987 ble programmet revidert for perioden 1988-91, og inngikk nå også som del av fylkesplanen. Det ble lagt større vekt på differensiering av områder mhp. bruksformål og tilretteleggingsgrad. Hensikten var å beskytte sårbare og verdifulle områder mot slitasje og tung tilrettelegging. I tråd med Stortingsmelding nr.40 ble friluftsområder i byer og tettsteder høyt prioritert. Byggefrie tur- og utfartsområder, som ble forutsatt båndlagt ved kommunale planvedtak, ble trukket inn i planen. Handlingsprogrammet var ikke lenger begrenset til områder av regional/nasjonal interesse, - lokale nærområder ble også trukket inn.

I 1991 inviterte Miljøvernavdelingen i Østfold fylkeskommunen til et samarbeid om planrevisjon, og en arbeidsgruppe ble etablert for å utarbeide en

fylkesdelplan. Arbeidet ble lagt i bero i august 1992 da Direktoratet for naturforvaltning påla miljøvernavdelingen å følge de nye retningslinjene («*Friluftsliv mot år 2000*») i planarbeidet. «*Friluftsliv mot år 2000*» legger særlig vekt på utvikling av by- og tettstedsnære turområder og holdningsskapende arbeid som satsningsfelt.

1.1 Oversikt over viktige planer og politiske dokumenter

De viktigste innspill til friluftspolitikken finnes ellers i følgende dokumenter:

- 1 St. meld. nr. 40 (1986-87) Om friluftsliv
- 2 St. meld. nr. 46 (1988-89) Miljø og utvikling
- 3 St. meld. nr. 34 (1990-91) Om miljøvern i kommunene
- 4 St. meld. nr. 41 (1991-92) Om idretten
- 5 St. meld. nr. 61 (1991-92) Kultur i tiden
- 6 St. meld. nr. 62 (1991-92) Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge
- 7 St. meld. nr. 8 (1992-93) Om næringsutvikling, bygdeturisme og reiseliv
- 8 St.meld. nr. 31 (1992-93) Om arealpolitikken
- 9 NOU 1986:21 Ytre Oslofjord-utredningen
- 10 NOU 1989:10 Flersidig skogbruk
- 11 NOU 1991:2 A-C Om landbrukspolitikken
- 12 DN-rapport 1991-3: Friluftsliv mot år 2000, forslag til handlingsplan
- 13 Fylkesmannen i Østfold/Utbyggingsavd., 1973 Friluftsplen for Østfold
- 14 Fylkesmannen i Østfold/Miljøvernavd., 1980
Handlingsprogram for friluftsliv(1981-85)
- 15 Fylkesmannen i Østfold/Miljøvernavd., 1987
Handlingsprogram for friluftsliv(1988-91)
- 16 Fylkesmannen i Østfold./Miljøvernavd., 1992
Handlingsprogram for friluftsliv/Statlig del (1992-95)
- 17 Østfold Fylkeskommune, 1993
Forslag til reiselivsplan for Østfold, 1994-96
- 18 Miljøverndepartementet., Rundskriv T-4/93
Rikspolitiske retningslinjer for Oslofjordregionen
- 19 Miljøverndepartementet., Rundskriv T-2/92 Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planleggingen

Denne planen, *Handlingsplan for friluftsliv mot år 2000*, er et forsøk på å følge opp sentrale politiske retningslinjer og faglige anbefalinger tilpasset forholdene i Østfold. Handlingsplanen er ment som en rettesnor i det løpende arbeid med tiltak, fordeling av midler samt koordinering av de forskjellige aktørenes friluftsinnsats. I det følgende er sitater fra dokumentene forsynt med henvisning til dokumentnummer og sidetall, - f.eks. (se dok. nr.17/s.30).

1.2 Hva er friluftsliv

Friluftsliv iflg. St.meld. nr. 71 - 1972/73: «Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet - i friluft - i fritida - med sikte på miljøforandring og naturopplevelse.» - Siden tidlig på 1970-tallet har det offentlige friluftsarbeid tatt utgangspunkt i denne definisjonen. Grensene for hva som er og hva som ikke er friluftsliv kan være uklare. Definisjonen av friluftsliv dekker et mangfold av aktiviteter som ofte har nær sammenheng med f.eks. sport og idrett. Friluftsliv er imidlertid miljøvennlig og lite konkurranseorientert. Friluftsliv stiller små krav til anlegg og utstyr, men store krav til ro. Her, i denne planen regnes følgende aktiviteter som friluftsliv (se dok 1/s.55):

- fot-, og skiturer
- bærturer og soppturer m.v.
- naturstudier, naturfotografering m.v.
- bading og soling utendørs
- roing, padling, seilturer og andre former for båtliv der naturopplevelsen utgjør den viktigste delen
- fritidsfiske og jakt
- skøyteøving på islagte vann
- løpe og joggeturer
- turorientering
- sykkel- og rideturer
- lek og mosjon for øvrig

1.3 Friluftsliv i samfunnsbildet

Utviklingen av friluftslivet er nært knyttet til industrialiseringen av samfunnet og den derpå følgende inndeling av folks tid i *arbeidstid* og *fritid*, begge begreper av forholdsvis ny dato. Friluftslivet har på den ene siden sine røtter i det opplevelsesorienterte friluftslivet fra slutten av 1800-tallet, og på den annen side i den eldgamle tradisjonen med sanking av naturressurser i utmark.

Den opplevelsesorienterte, ikke-nytteorienterte form for friluftsliv baserte seg i hovedsak på impulser fra utlandet og ble først praktisert av de kondisjonerte klasser og byfolk.

Sankingen derimot representerer en ubrutt tradisjon fra den gang menneskene levde som jegere og samlere, - og det handlet om livberging. Denne samlertaditionen finner i dag sitt konkrete uttrykk i plukking av bær og sopp, jakt, fiske og vedhogst. Dette er aktiviteter som for de fleste av oss drives i en slik form og sammenheng at det må betegnes som friluftsliv. Disse tradisjonene har nedfelt seg i lovverket og danner grunnlaget for dagens allemannsrett.

Direktoratet for naturforvaltnings *Handlingsplan mot år 2000* konkluderer med at (det norske!) friluftsliv har "et verdigrunnlag bygd på naturopplevelse, hensynsfull adferd og naturvennlig bruk av naturens overskudd. Gjennom friluftsliv dannes et grunnlag for miljøvernholdninger, bedre helse, økt livskvalitet og bærekraftig utvikling" (se dok. 12/s.3).

1.3.1 Hvorfor friluftsliv?

Friluftslivet er til nytte og glede både for den enkelte og samfunnet og utgjør et viktig bidrag til befolkningens livskvalitet uansett alder, sosial status eller kjønn. Friluftsliv gir mosjon, avkobling, opplevelser og utfordringer. Norge er trolig det landet blant industrinasjonene der friluftslivet er mest variert og har størst omfang i forhold til folketallet.

Friluftsliv krever ikke spesielle prestasjoner, er stort sett gratis og i utgangspunktet åpent for alle. Den nasjonale målsettingen om *friluftsliv for alle* har vært begrunnet med dets betydning for fysisk helse (mosjon, frisk luft, ...), psykisk helse (ro, stedstilknytning, kulturell identitet,) og økt forståelse og følelse for naturen. Dette siste er viktig for at også oppvoksende generasjoner skal utvikle et ekte og nødvendig engasjement for vern om felles natur- og kulturarv.

Etterhvert som samfunnsutviklingen gir hver enkelt av oss stadig større doser stillesittende arbeid, fritid og påvirkning fra urbaniserte miljøer, får friluftsliv økt betydning for det totale helseaspektet.

1.3.2 Samfunnsutviklingen påvirker friluftslivet

Friluftslivets innhold og dets yringsformer er i stadig utvikling der det (som alt annet) står i en stadig og gjensidig påvirkning med andre samfunnsmessige faktorer, hvorav de viktigste er av økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig art.

Som nevnt tidligere, så er det moderne friluftsliv et ektefødt barn av industrialiseringen, - og de kondisjonerte klasser var først ute Altså tidligere nevnte eksempler på påvirkning av friluftslivet fra økonomiske, sosiale og kulturelle forhold.

Av nyere dato er endringer i miljømessige forhold. Soling er ikke lenger ubetinget positivt; der du tidligere kunne ta med deg fiskestang må du nå bære fram kalk (sur nedbør); dammen hvor du lekte som barn er fylt igjen for at dine barn ikke skal drukne i den (omsorg?), osv. - Og så har vi de siste snøfattige vintrene og usikkerheten omkring årsaken til dette. Iallfall har dette ført til at mange av barna i Østfold i dag ikke kan sies å være født med ski på beina, - og det er et friluftsliv i endring. Moter og trender påvirker også friluftslivet. Nye trimformer som terrengsykling, seilbrett o.l. vil trolig oftere komme som deler av friluftslivet.

1.3.3 Friluftsliv og fritid

Folk har fått mer fri tid! I løpet av 70 år er normalarbeidsuken redusert fra 48 til 37,5 timer/uke, og med fritiden konsentrert til helger og ferier. Paradoksalt nok har mange småbarnsfamilier / aleneforeldre opplevet et generelt økende tidspress med stress og behov til indre organisering. Hverdagen bærer preg av at begge foreldrene eller eneforsørger arbeider ute, mens barna på sin side deltar i ulike organisasjoner på ettermiddagstid. Totalt har foreldre/barn mindre tid sammen i dag enn før.

Med den definisjon som er lagt til grunn for begrepet friluftsliv (aktivitet i friluft i *fritida*), så øker mulighetene for friluftsliv med økt fritid. Med fritiden konsentrert til helger og ferier, har mange det fritidsmønster å reise bort forholdsvis ofte. Imidlertid så har året flest hverdager, og det friluftsliv man kan kalle *hverdagens friluftsliv* er av stor verdi. Hverdagens friluftsliv har andre kvaliteter enn det friluftsliv man bedriver som turist. Det har bl.a. noe med identitet til bostedsmiljøet og lokalt miljøengasjement å gjøre.

Mer fritid er for noen en positiv ressurs, for andre et problem (lediggang/arbeidsledighet). Tilrettelegging for friluftsliv i nærmiljøet innebærer at økt fritid for flere vil innebære økt livskvalitet.

1.3.4 Friluftsliv og arealbruk

Det er de bo- og tettstedsnære områder vi finner de areal som har størst betydning for hverdagens friluftsliv. Grønne lunger i byer og tettsteder, leke- og turområder i boområdene er en viktig del av de fysiske rammene vi lever innenfor, men arealpresset her er stort. Ethvert uutbygde areal er et potensielt utbyggingsområde.

En undersøkelse foretatt av Oslo og Omland friluftsråd registrerte 106 forslag til omregulering av Oslos friområder i perioden 1.1 88 - 31.12 92. I 64 av 69 saker ble omregulering fra friområder til forskjellige «gode formål» vedtatt. Når myke verdier (f.eks. barnehager, HVPU- og eldreboliger) settes opp mot andre myke verdier (friluftsliv), er det vanskeligere å argumentere mot omregulering. - Omreguleringer av friluftsområder til næringslivs-, transport- og boligformål foretas med følgende argumentasjon: Dette skjer for å styrke økonomien i kommunekassa for at kommunen skal bli i stand til å øke det totale tilbud og dermed livskvaliteten til kommunens innbyggere. Verdien av friluftsliv er vanskelig å tallfeste i kroner og øre og er ofte den tapende part.

Bolig- og hyttebygging har redusert tilgjengeligheten til strandsonen i noen av de mest befolkningsrike delene av fylket, mens endringer i jordbrukets driftsformer mange steder har medført at innmark danner en sammenhengende barriere for ferdsel mellom boligområder og bakenforliggende utmarkssarealer. Bortfall av gamle kjerreveier og gjenlukking av bekker/åpne grøfter kan være eksempel på dette.

Summen av endringene som har skjedd i bostruktur og arealbruk etter krigen har totalt sett redusert tilgjengeligheten til naturområder i nærmiljøet. Blant annet må bilens arealkrav og veiutbygging ta noe av skylden for dette, samtidig som den selvsamme bilen i dag bringer mange mennesker frem til innfallsporter de ikke ville kunne nå uten nettopp bilen.

Det finnes også klart oppmuntrende signaler: Innen skogbruket har flerbrukstanken allerede fått en visst gjennomslag, og det er et uttrykt ønske hos landbruksmyndighetene til å åpne ferdselskorridorer gjennom jordbrukslandskapet, og det finnes økonomiske tilskuddsordninger på dette feltet. Ellers gir økt miljøbevissthet, bedre fysisk planlegging og vektlegging av

samordnet areal- og transportplanlegging bedre muligheter for å opprettholde og forbedre dagens friluftsområder.

1.3.5 FORSKNING OG REFLEKSJONER OMKRING AKTIVITETER OG DELTAKELSE

Fagbevegelsens Senter for Forskning (FAFO), konkluderer i rapporten "Kluss i vekslina" (1988) at folk vil bruke mer tid på friluftsliv. Friluftslivets Fellesorganisasjons (FRIFO) rapport "Den norske turkulturen" (1993) kommer frem til samme resultat. Ola & Kari er turgåer, stort sett på tvers av sosiale og aldersmessige skiller, og de går helst på tur fler i lag. Myten om "den ensomme vandrer" gjelder de få. Over halvparten av norsk ungdom driver flere friluftslivsaktiviteter. Fotturer med og uten telt, bærturer, fiske, jakt og båtliv er populære aktiviteter. Selv om rammene rundt fritiden endres, gjenspeiler dagens friluftslivsaktiviteter i stor grad norsk friluftslivstradisjon. I det følgende formidles bl.a. noen viktige trekk fra forskning omkring friluftsliv.

1.3.5.1 Rolige aktiviteter dominerer

En undersøkelse fra 1989 viser at 97% av de intervjuede hadde utøvd friluftsliv de siste 12 månedene. Nesten 1/3 av de spurte hadde utøvd friluftsliv oftere enn to ganger ukentlig, 45% sjeldnere enn 1 gang. Rolige aktiviteter med utgangspunkt i nærmiljøet dominerer. Spaserturer og turer langs ikke-tilrettelagte stier og løyper er hyppigst, men soling og bading, båt-, sopp- og bærturer er også vanlig. Innlandsfiske drives av mange, men ikke så hyppig. Jakt drives av færre i intensive perioder. Få hadde prøvd de «nye», spenningsfylte aktivitetene. Interessen her er økende blant de unge.

1.3.5.2 Tilgjengelighet betyr mye

Folk har lav toleranse for avstand til uteområder. Undersøkelser av avstand og reisemønster viser at bruk minker med økende avstand. De fleste foretrekker områder de kan nå til fots eller med sykkel. For stor avstand til turområdet gjør at folk heller blir hjemme. "Å bli hjemme" kan bety "i hagen", noe som er en fritidsbruk i slekt med friluftslivet.

Avstanden kan være liten, men med allikevel dårlig tilgjengeligheten dersom adkomst medfører kryssing eller ferdsel langs f.eks. sterkt trafikkerte veier. Grønne korridorer mellom boligområder og uteområder er en form for tilrettelegging. Det er imidlertid noe usikkert om brukshyppigheten og dermed betydningen av korridorene. Undersøkelser fra England og USA tyder på at de fleste bare følger dem langs kortere strekninger.

1.3.5.3 Alderens betydning

Barn utøver gjerne samme friluftaktiviteter som foreldrene. Et generelt inntrykk er at andelen barn som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter stiger fra 4 - 5 års alder fram til 10-12 år. Deltakelsen er ofte høyere blant 12- & 16-åringer enn voksne. For jenter synker så deltakelsen, mens den holder seg oppe hos guttene. Aktivitetsnivået synker etter fylte 60 år, særlig sterkt etter 70.

1.3.5.4 Menn jakter og kvinner sanker

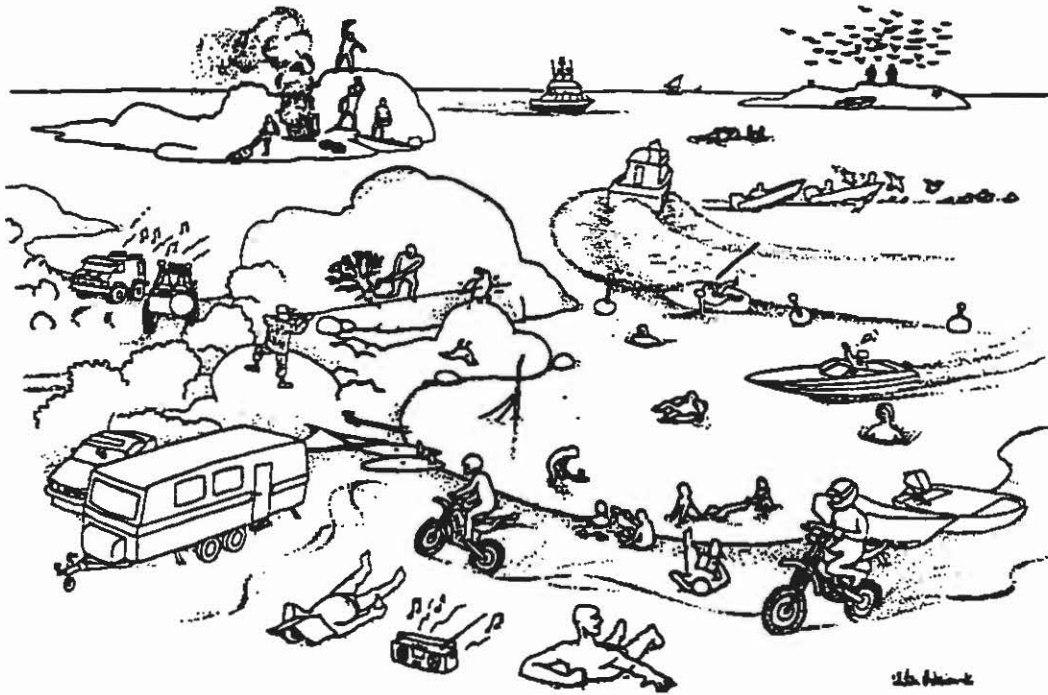
Deltakelsen på enkeltaktiviteter er ulik mellom kjønnene. Menn dominerer i jakt og fiske. Knappe 10 % av de som betaler fiskeavgift er kvinner. Kvinner rir derimot mer og er oftere på bærtur enn mennene. Gruppen «samlere/rolige turer», som har et lite kvinneflertall og en gjennomsnittsalder på 50 år, består av mange hjemmeværende og pensjonister. Soling og bading har også et lite flertall av kvinner. Fjellturer og spesialiserte aktiviteter har et klart flertall av menn, ofte med høy utdanning. Gruppen lite-/ikkeutøvende har like mange menn som kvinner.

1.3.5.5 Fjellets betydning er overdrevet

De fleste har vært til fjells en gang i livet, men langt fra alle drar over tregrensa hvert år. Fjellet brukes av bygdefolk til høstingsaktiviteter. Byfolk bruker fjellet til fotturer, de eldre og de med lav utdanning/inntekt bruker det minst. En undersøkelse fra 1988 viser at turgåerne helst går fra bilvei/overnattingssteder i "randsonene" inn mot de uberørte fjellområdene. Lange fotturer i fjellet er for de få.

1.3.5.6 Friluftsliv og idrett

FAFO's rapport "Kluss i vekslinga" viser at de fleste idrettsaktiviteter (trening, trim og idrettslek) finner sted i tilknytning til de enkle anlegg i lokalmiljøene. Friområdene med sine turveier er en viktig del av disse anleggene. Idrettsmidler som syltes ned i tunge og sentrale idrettsanlegg kommer et fåtall utøvere til gode. Vurdert i forhold til det totale helseaspektet, taler mye for at investering i sikring og etablering av gode nærmiljøområder vil være en bedre og mer langsiktig investering.

2. Status

2.1 Friluftsliv i Østfold

2.1.1 Sjø og vassdrag

Det moderne friluftslivet knyttet til sjø og vassdrag har på den ene siden sine røtter i det fasjonable bade- og seilerliv som først var knyttet til strandhotellene i Larkollen, Hankø, Høysand, Svalerødkilen og Skjærhalden, dernest til de første hytteområdene, feriehjemmene og badestrendene som lå enten nær byene eller steder med offentlig kommunikasjon. På den annen side har friluftslivet også sine røtter i den gamle strandsitterkulturen med sjøfiske, jakt, fangst, sætring og bærplukking. Kystboerne hadde snekke eller pram, men det var båtfantene, deres tradisjoner og kjennskap til de gode naturhavnene som i dag har sin forlengelse i det moderne båtlivet.

Økt mobilitet og velstand utover på 50- og 60-tallet utløste en eksplosjonsartet hyttebygging langs hele kysten. Takket være *Oslofjordens Friluftsråd* sin innsats ble en rekke verdifulle områder på et tidlig tidspunkt sikret gjennom servituttavtaler og eiendomsovertagelser. I dag er det disse friluftsområdene, enkelte offentlige eiendommer og et fåtall herregårder som har bevart intakte kystlandskap i større utstrekning.

Etter at hytteboomen ble stanset på 70-tallet, er hyttelivet nå en viktig, dog privatisert, men integrert sektor av det totale friluftslivet knyttet til kysten. Båter og campingvogner, som har videreført presset på kystarealene, er blitt nye

ferieboliger på en mer «effektiv» måte enn strandsonens hytter. Fortsatt er utvidelse av hytter, bygging av uteplattinger, trapper, brygger m.m. et stort problem. Resultatet er en stadig økende privatisering av Østfoldkysten.

Oslofjorden er et friluftsområde av nasjonal betydning, og friluftsområdene her er uten sammenligning fylkets mest benyttede. Friluftsområdene, de fleste av regional betydning, har funksjon som bade- og turområder for dags- og ettermiddagsutfart fra byene og tettstedene i Østfold og Follo. Gjennomsnittlig reisetid er 15 -20 minutter med bil fra Østfoldbyene. Fra Oslo er reisetiden til Hvaler halvannen time utenom rushtiden.

De sikrede friluftsområdene er også viktige nærområder for lokal- og feriebefolkningen. I enkelte områder er trengsel, motorstøy og slitasje så stor at områdenes betydning for rekreasjon og naturopplevelse er redusert. Utviklingen har ført til at vi nå må differensiere tilretteleggingen i større grad.. Noen områder bør få ligge som naturområder med liten tilretteleggingsgrad for de som ønsker fred og ro. Andre områder gis tyngre tilrettelegging slik at de blir attraktive og funksjonelle også med et yrende folkeliv, - men da for de som trives med et yrende folkeliv. Østfoldkysten har potensiale for å ta imot flere besøkende, men da kommer vi ikke utenom ytterligere reguleringer av både båt- og hyttelivet.

Hovedvassdragene er for mange blitt et alternativ til kysten. Glomma,- Halden- og Hobølvassdraget passerer alle rolige skogs- og jordbruksbygder før de skjærer seg gjennom rætt og omkranset av tettbebyggelse når ut til fjorden. Vansjø er et tradisjonelt båtutfartsområde for Moss. Det smule, trange farvannet innbyr bl.a. til padling og Vansjø har derfor også stor regional betydning. Store Le er et båtutfartsområde knyttet til det svenske kanalsystemet. Haldenvassdraget har noe båttrafikk gjennom slusene, og vi finner fine badestrender med adkomst fra hovedvei. Det er mangel på tilrettelagte badeplasser i Indre Østfold. Badeplassene i regionen er lagt til Lyseren, Lundebyvannet, Bergsjøtjern (Skiptvedt) og andre vann. Glomma er i kaldeste laget for bading, men den mektige vannveien er viktig for båtlivet. Båttrafikken har lange tradisjoner i nedre Glomma og dels i Øyern, mens strekningen mellom har vært mer eller mindre stengt pga. fosser og fløtningsanlegg.

2.1.2 Nærmiljø og bymarker

Bruken av friluftsområder i nærmiljøet er mangfoldig, men lite undersøkt. Den eneste brukerundersøkelse i Østfold tar for seg Veumskogen i Fredrikstad, J.G. Johansen - Gjøvik, 1993. Barnas lokale natur-lekeområde blir av de voksne lett vurdert som et restareal som bare venter på en fornuftig utnyttning. Mange verdifulle "100-meterskoger" er blitt borte på grunn av uforstand og manglende kunnskap om barnas bruk av nærområdet.

Bruken av nærmiljøet avhenger av mulighetene der man bor. Trafikkårer, innmark, private gårdstun, boliger, blindveier og gjerder hindrer gjennomgang, og det er bare de aller mest lokalkjente og pågående som trosser disse stengslene og finner frem til naturperlene og kulturminnene i nærmiljøet.

I denne sammenheng er det naturlig å nevne de planlagte turveiene langs Glomma mellom Sarpsborg og Fredrikstad, langs Mosseelva, i Schultzedalen i Halden og langs nedlagte jernbanespor i Askim.

Bymarkene (og Trømborgfjella) har tradisjoner som turmarker, med merkete sti- og løypenett, lysløyper og skihytter. Dette er de mest brukte friluftsområdene i vinterhalvåret. Turterrenget brukes mye vår og høst. Det er utarbeidet mye detaljert informasjon, både kart og bøker, som er gode veivisere for de som vil gjøre seg kjent i nye områder.

2.1.3 Jord- og skogbrukslandskapet

Østfolds andel av jord- og skogarealer er med sine 79% landets nest høyeste. Tilsvarende tall for Oslo/Akershus og Vestfold er henholdsvis 82 % og 78%. Friluftslivet i Østfold er i tillegg til vann og vassdrag i hovedsaken knyttet til skogsområdene. Jordbrukslandskapet har derimot vært et nær sagt stengt område for almenheten. Dette som følge av manglende tilrettelegging. Nå har landbruketsmyndighetene signalisert at "norsk jordbruk er mer enn mat", og man vil satse på at jordbrukslandskapet også skal få en funksjon i friluftslivssammenheng. Her kan det åpne seg nye og store muligheter, ikke bare med hensyn til flere turmuligheter, men også i større variasjonsbredde med tanke på opplevelser. Ferdsel gjennom et jordbrukslandskap til fots vil blant annet være med på å øke forståelsen for og opplevelsen av at det er tross alle supermarkeder og teknisk utvikling er jorda vi lever av. Rike og varierte forekomster av eldre og nyere kulturminner vil også bli tilgjengelige for almenheten. Hunnfeltet i Fredrikstad, Storesand på Hvaler og Nes i Rygge er eksempler rike kulturminneområder med store besøkstall.

2.1.4 Fjella

Fjella er samlebetegnelsen på ikke-produktivt trebevokst impediment og myr som utgjør nesten 10% av fylkets totalareal. I større fjellaområder finnes de områder i Østfold som ligger nærmest opptil betegnelsen villmark. I de øde grensetraktene øst for Halden er det allerede ei ubetjent turisthytte, og herfra vil "Østfoldstien" nordover knyttes til Finnskogleden, sørover til vandringsleder i Dalsland og Bohuslän.

2.2 Områder

2.2.1 Definisjoner

I St.meld. nr. 40 er tre kriterier lagt til grunn for en inndeling av friluftsområder: Bruksformål, bruksintensitet og beliggenhet. Når det gjelder beliggenhet er utgangspunktet brukerens faste bolig slik at det kan skilles mellom:

- *Nærområder* som brukes kun en del av dagen
- *Dagsutfartområder* som brukes til heldags- og todagsturer i helger.
- *Ferieområder* som brukes i ferier.

Områder som ligger slik at de fleste brukere må reise mer enn 20 km for å komme frem, defineres som dagsutfartområder, men i praksis flyter de ulike kategoriene over i hverandre. Nærområder, som først og fremst brukes av lokalbefolkningen hele uken igjennom, vil i ferier og helger også brukes av ferierende og andre tilreisende. I Østfold er skillet mellom nær- og fjernområder særlig vanskelig å trekke i enkelte kystområder hvor hytter og bolighus ofte står side om side.

I det følgende presenteres en tabell med en kommunevis oversikt over de *sikrede* områdene i Østfold. Friluftsområdene er kartfestet og inndelt i 5 hovedtyper (A - E) hvorav 4 er bestemt etter geografisk beliggenhet. Oversikten her korresponderer med kap.3.2 hvor det er en detaljert inndeling etter bruksformål og -intensitet.

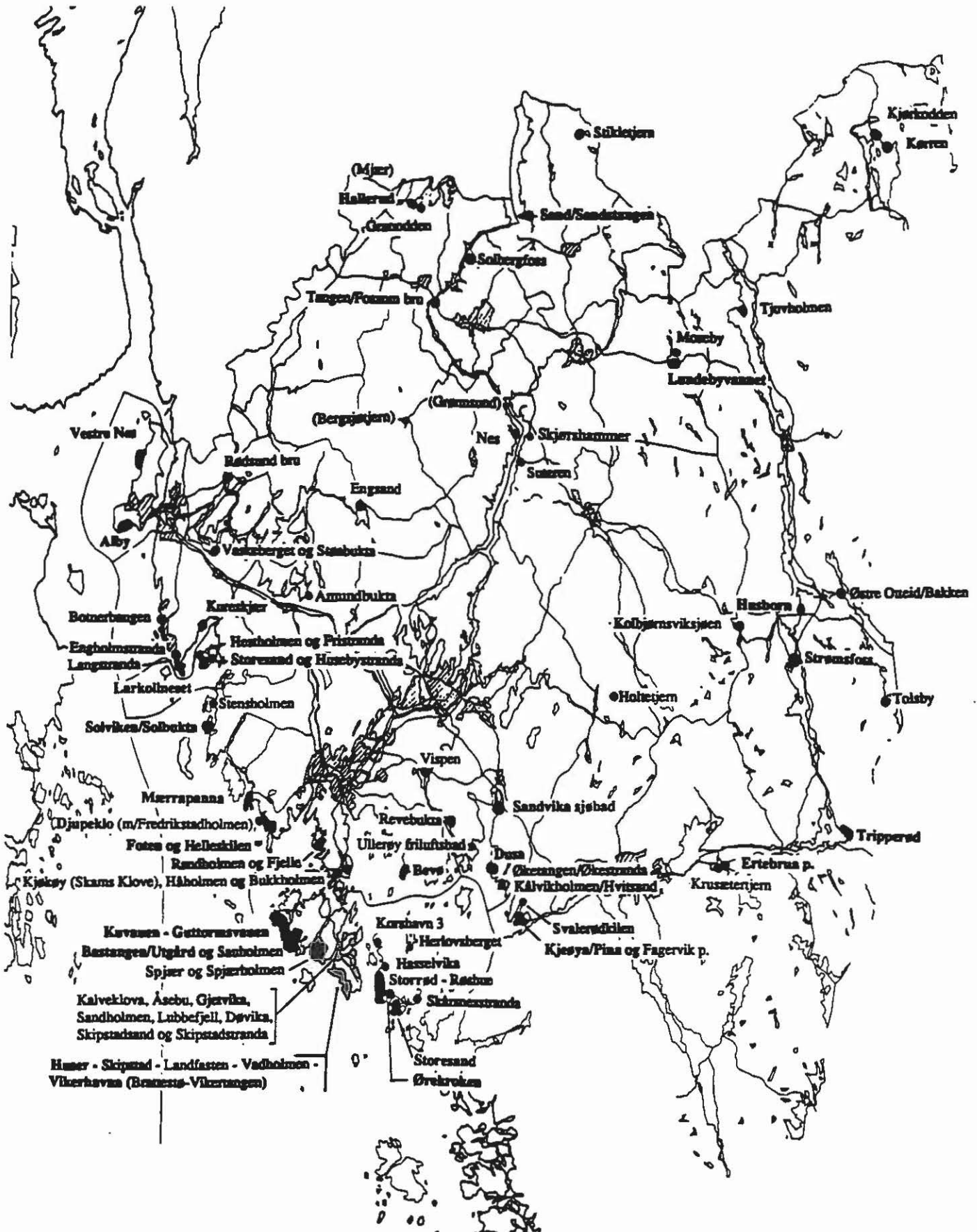
Som vedlegg er en oversikt over fylkets sikrede friluftsområder bakerst i rapporten.

2.2.2 Kart

På de følgende sider følger kartfestet områdeoversikt (kart A - E). Kartene er åjourført til 1994. Vedlegget: «Register over sikra friluftsområder i Østfold» er åjourført frem til trykkingsdato.

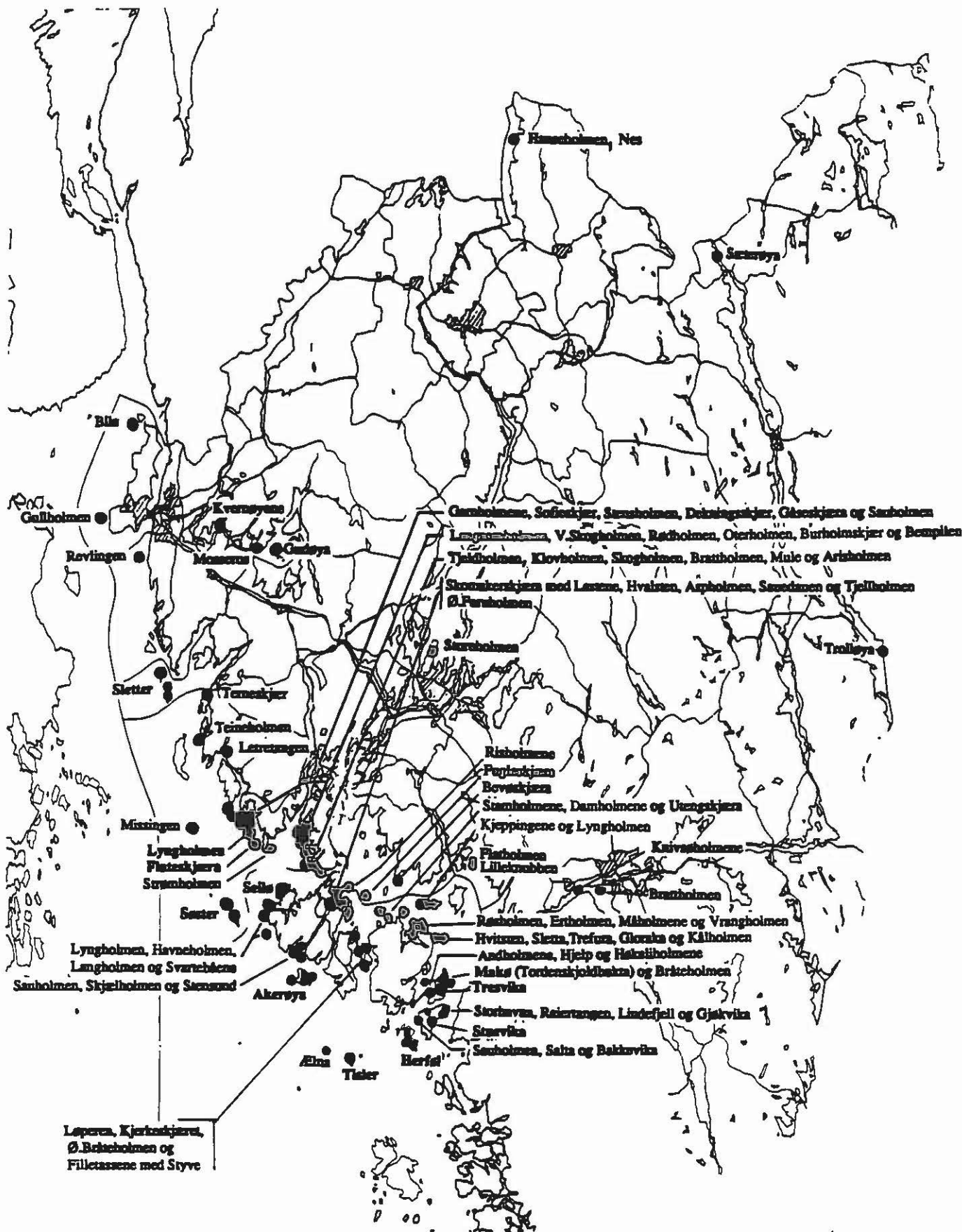
Kart A: Sjø/vassdrag - bilutfartsområder

Kartet viser sikrede områder på fastlandet og på øyer, holmer og skjær med bruforbindelse. Områdene er tilrettelagt med parkering, og de fleste brukerne kommer i egen bil. Et fåtall bruker sykkel eller buss.

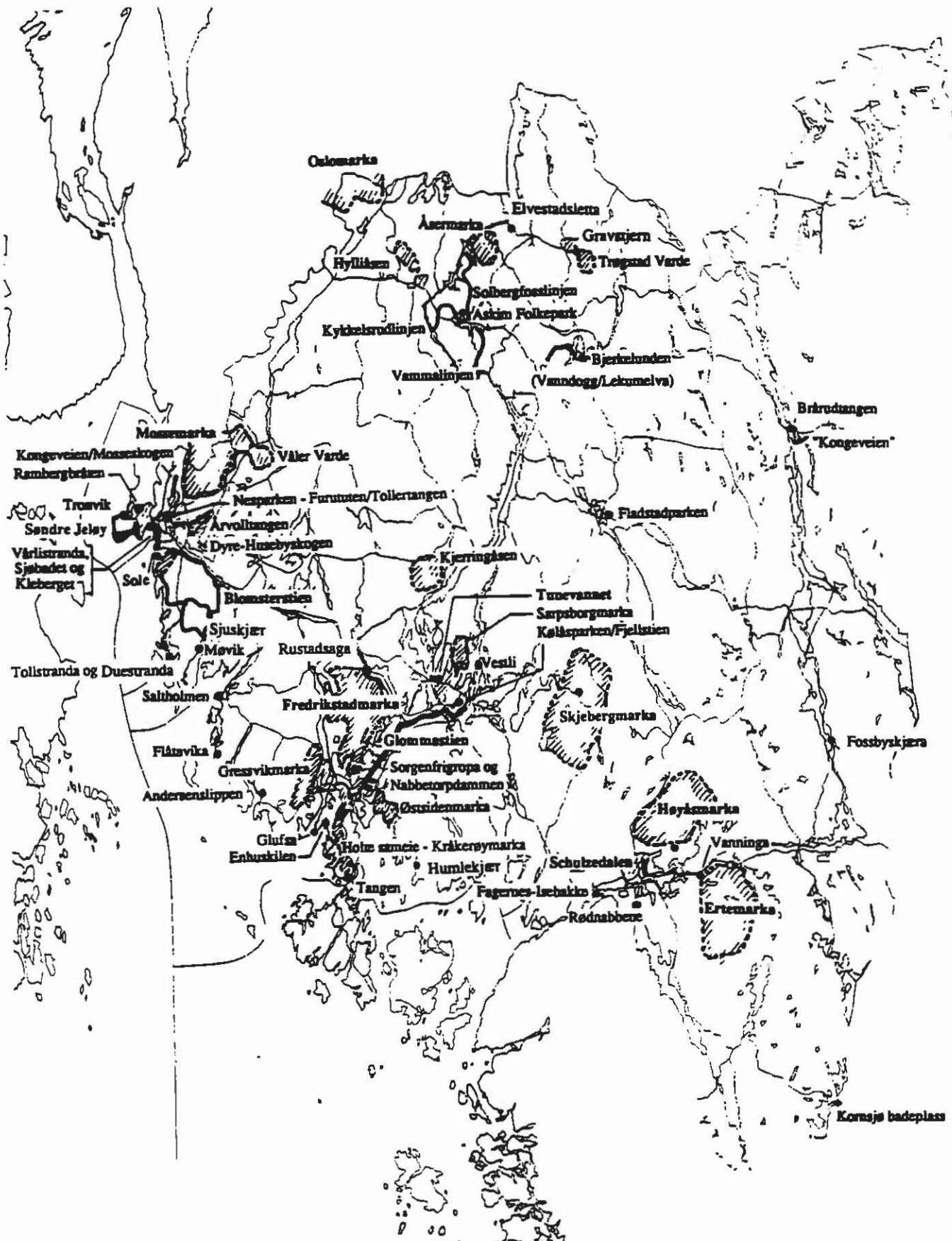
Kart B: Sjø/vassdrag - båtutfartsområder

Kartet viser øyer, holmer og skjær (samt et par landfaste områder) som er sikret ved erverv eller servitutt. Disse områdene er ikke tilgjengelige fra vei, og de aller fleste brukerne kommer i egen motorbåt. Et fåtall ror/padler/seiler.

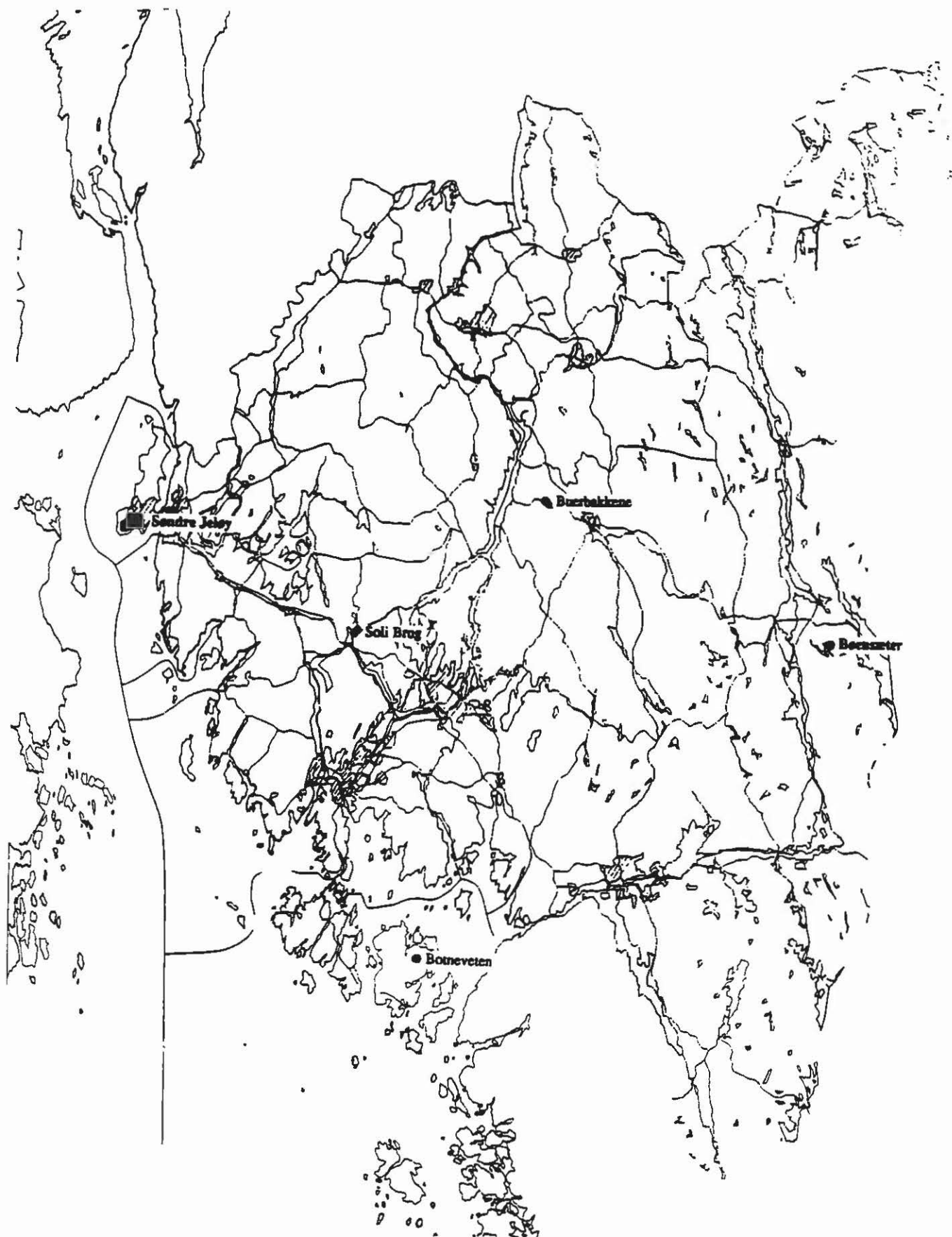
Kart C: Nærmiljø/bymark

Sikrede områder i nærmiljøet kan lett nås til fots, med sykkel, buss eller badeferje. By- og tettstednære turmarker (stiplet/skravert) er tilrettelagt, men ikke nødvendigvis sikret, og innfallsportene kan ligge utenfor nærmiljøet.

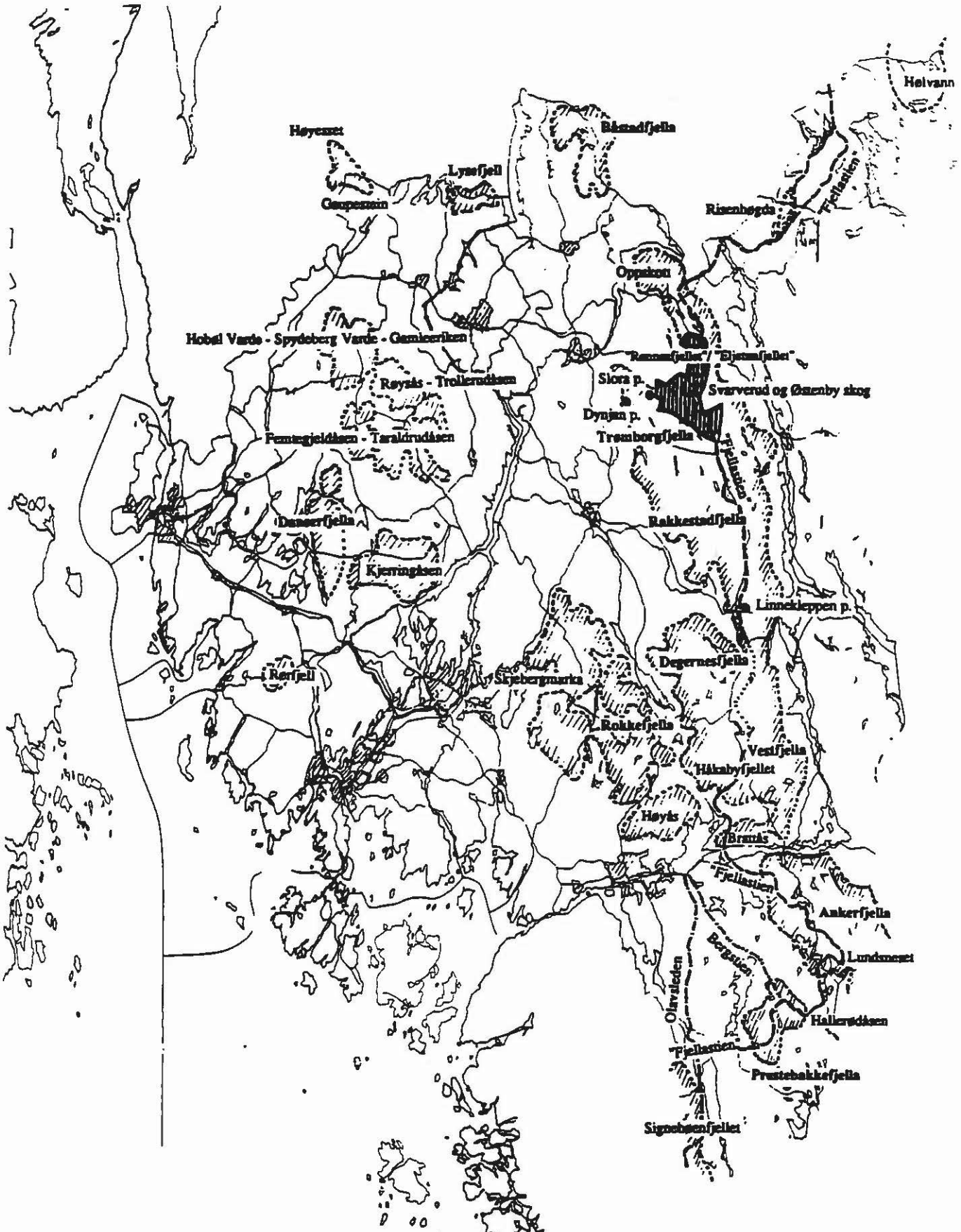
Kart D: Jord/skog

Kartet viser fem områder som er svært forskjellige, men som faller utenom de foregående kategorier. Her er både private og offentlige landbrukseiendommer, skogsmark og kulturlandskap. Områdene er tilrettelagt for almen ferdsel. - Denne oversikten er svært mangelfull. Det meste av betydning i kulturlandskapet skjer i regi av landbruksmyndighetene.

Kart E: Fjella

Stiplet omkrets og lys skravur viser øde strekninger med grunnlendt skogsmark og furuskog på fjell. Markante og større områder har navn som ender på *fjell* eller *fjella*. Eksisterende og planlagte turruter er inntegnet. Sikrede områder er vist med mørk skravur.

2.3 Hvem er med - oversikt over aktører, roller og oppgaver

2.3.1 Frivillige organisasjoner

“Organisasjons-Norge” har mange organisasjoner som helt eller delvis arbeider i forhold til friluftslivet. 12 frivillige organisasjoner med tilsammen ca. 470 000 medlemmer er tilsluttet Friluftslivets Fellesorganisasjon (FRIFO). Noen av disse (f.eks. turistforeningene, jeger- og fiskeforeninger) har friluftsliv som hovedmålsetting, mens andre (speidere, hjelpekorps og 4H) bruker friluftsliv som “arbeidsmetode”. I 1994 har Østfold 10 fylkeslag tilknyttet FRIFO:

- Østfold 4H
- KFUM-speiderne
- Østfold Padleutvalg
- Norges Speiderforbund
- Syklistenes Landsforening
- Østfold O-krets
- KFUK-speiderne
- Norges Røde Kors Hjelpekorps
- Østfold Fylkeslag av Norges Jeger- og fiskerforbund
- Turistforeningen/Tistedal Friluftslag

Enkelte organisasjoner har lange friluftstradisjoner (DNT var 125 år i 1993). Andre organisasjoner ble etablert i mellomkrigstiden, mens Norsk Turmarsjforbund (nå Norsk Folkesportforbund) ble etablert så sent som i 1975. Disse organisasjonene driver seriøst, er veletablerte og er viktige premissleverandører og medspillere mht. friluftslivsbruk av natur i Norge.

Også en del ikke FRIFO-tilknyttede organisasjoner (Naturvernforbundet i Østfold, Østfold botaniske forening, Østfold ornitologiske forening og Østfold entomologiske forening) er av betydning for friluftslivet. I *Friluftslivets år* (1993) markerte flere av disse organisasjonene og FRIFO-organisasjonene seg med ulike arrangement og utstillinger på Jeløy Naturhus. Miljøvernavdelingen stod som arrangør.

Østfold Historielag med sine mange lokallag arrangerer lokalhistoriske vandringer. Velforeningene har en viktig rolle når det gjelder bruken av nærområder, både som høringsinstans i plansaker og med praktisk arbeidsinnsats i dugnader. Enkelte frivillige organisasjoner har samarbeid med skolen. Her kan nevnes “Lære med skogen” (4H og Østfold Skogselskap) og BEKKIS (Østfold Jeger- og Fiskerforbund).

2.3.2 Oslofjordens friluftsråd (OF)

Oslofjordens friluftsråd er et frivillig samarbeidsorgan for fylkeskommuner, kommuner og organisasjoner. OF er tilsluttet Friluftsrådernes Landsforbund som er en sammenslutning av 13 friluftsråd. Formålet for OF er å arbeide for fremme av friluftsliv og vern av natur ved Oslofjorden. OF har fra 1933 arbeidet for å sikre størst mulig kystareal til almenhetens beste. Dette er skjedd i samarbeid med

fylkeskommuner og kommuner og med vesentlige statstilskudd. Totalt har OF ansvar for ca. 18.000 daa langs kysten fra grensen mot Sverige til Telemark.

Østfold fylkeskommune, samtlige kystkommuner i Østfolds og de største av fylkets båtforeninger er alle medlemmer av friluftsrådet. De største områdene som er sikret av OF, ligger på Hvaler. Disse er sikret ved evigvarende servitutt eller kjøp. I Østfold står OF først og fremst som forvalter av langvarige servituttavtaler. Det praktiske tilsynet med områdene utføres av Skjærgårdstjenesten.

2.3.3 Skjærgårdstjenesten

Som del av *Oslofjordprosjektet* er Skjærgårdstjenesten opprettet med sikte på å dekke drifts- og skjøtseloppgaver i friluftsområder som kun er tilgjengelige fra sjøen. Driftsoppgavene består hovedsakelig av søppeltømming, skilting og tilrettelegging av friluftsområder.

Oslofjorden er delt i 5 driftsområder. Driftsområde nr. 1, Østfoldkysten, er inndelt i 3 driftsenheter. Driftsansvaret for de tre enhetene er lagt til følgende kommuner: Hvaler, Fredrikstad og Moss. Det gis en betydelig økonomisk støtte til skjærgårdstjenesten fra Staten, p.t. i underkant av 1 mill. kr/år i Østfold.

2.3.4 Kommunene

Det viktigste forvaltningsnivået for friluftinteressene er kommunene. Rundskriv T-937 fra MD til kommunene fastslår at friluftinteressene skal stå sentralt i kommunenes miljøvernarbeid. Det er imidlertid store variasjoner fra kommune til kommune hvordan de prioriterer dette arbeidet, men de utfører en vesentlig del av sikrings-, tilretteleggings- og driftsoppgavene i tilknytning til offentlige friluftsområder. Kommunene kan kjøpe områder for friluftsliv, inngå avtaler med grunneiere, tilrettelegge friluftsområder og foreslå regler for bruk av områder hvor utfarten er stor. I tillegg har kommuneforvaltningen ansvaret for å utforme planer for anlegg og områder for idrett og friluftsliv basert på tippemidler. Den nyopprettede kommunale landbruksforvaltning vil ventelig være med å påvirke friluftslivet i sterkere grad via bl.a. kulturlandskapsmidlene.

En gjennomgang DN gjorde i kommunale plandokumenter viser en stor spredning mht. plantyper og etater som står for utarbeidelsen. Som det fremgår av planstatus (se kap. 2.5) er det også slik i Østfold. Friluftslivsarbeidet har vært skjøttet av ulike etater, eller det har vært en fordeling mellom f.eks. teknisk sektor og idrett- og kultur. Det er et betydelig behov for helhetstenking omkring friluftsliv og tilrettelegging.

Etter MIK-reformen er det lagt opp til å gi miljøvernrådgiveren en koordinerende rolle innen dette arbeidet uten å bryte den innarbeidede arbeidsfordeling der den fungerer hensiktsmessig.

De siste årene har DN lagt vekt på at grønnplanleggingen (bl.a. forvaltning av

kulturlandskap, markaområder og grønnstruktur i bebygde områder) skal danne utgangspunkt for tilretteleggingen for friluftsliv.

Gjennom skoleverket er påvirket kommunen innholdet i friluftslivet. Undervisningsopplegg utviklet i tilknytning til spesielle ekskursjonsområder eller kommunale leirskoler er viktige og holdningsskapende. Det statlige program for etterutdanning av lærere i miljølære tilsier at skolene skal arbeide frem lokale læreplaner i miljølære. Dette vil innebære et mer målrettet og holdningsskapende arbeid knyttet til naturopplevelse og naturkunnskap

2.3.5 Fylkeskommunen

Friluftslivet ivaretas dels gjennom den regionalpolitiske fylkesplanleggingen og dels gjennom "Hovedutvalg for miljø- og friluftssaker" som er fylkesfriluftsnemnd i Østfold. I tillegg til fylkesplanen er det utarbeidet fylkesdelplaner for særskilte områder eller temaer, "Kystsonenplan for Østfold" godkjent av MD i 1992 og "Vannbruksplan for Glomma" godkjent av MD i 1993. Friluftsliv inngår også som viktig tema i "Reiselivsplan for Østfold" godkjent av MD i 1994.

Fylkeskommunen har et veilederansvar overfor kommunene, herunder planlegging etter plan- og bygningsloven. Fylkesfriluftsnemnda skal arbeide for friluftslivet i fylket og står i prinsippet fritt til å fremme saker. I praksis har den vært engasjert i sikrings- og tilretteleggingssaker og tildeling av tilskudd til frivillige organisasjoner. Fylkesfriluftsnemnda har selvstendig innsigelsesrett etter plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunens ansvaret for videregående skole, kultur og kulturminnevern er av betydning for friluftslivet. I skoleverket legges det opp til å innarbeide miljøvern i alle fagplaner, og skolene lager lokale miljølæreplaner. Samtidig skal lærerne gå gjennom en etterutdanning i miljølære. Fylkeskommunens ansvar for kultur innebærer kontakt med de frivillige organisasjonene.

Innen kulturminnevernet fungerer fylkeskommunen som ytre etat for Riksantikvaren. Som del av fylkeskommunens arbeid med kultur og idrett blir den tildelt tippemidler. Etter 1990 kan disse også brukes til bl.a. nærmiljøanlegg, turveger, turstier, turskiløyper og turkart; altså anlegg for friluftsliv. I Østfold finnes det 2200 idretts- og friluftsanlegg dersom man regner med skilekeområder, ski- og trimløyper, stier og turveier.

2.3.6 Fylkesmannens landbruksavdeling

Den regionale og lokale landbruksforvaltningen er nå etablert som henholdsvis avdeling hos fylkesmannen og som del av kommuneadministrasjonen. Landbruksforvaltningen har hånd om et knippe av økonomiske, juridiske og administrative virkemidler knyttet til utmark og kulturlandskap, altså det meste av arealgrunnlaget for utøvelse av friluftsliv. Det er først og fremst som forvalter av jord- og skogloven landbruksmyndighetene påvirker den kommunale

arealdisponering og dermed er av betydning for friluftslivet.

Landbruksforvaltningen har også tradisjonelt gode forbindelser til de som er grunneiere til arealene.

I landbruksforvaltningen finnes midler som skal bidra til vedlikehold og utvikling av jordbrukets kulturlandskap, herunder skjøtsel av randsoner, beitehager og øvrig naturstruktur i jordbrukslandskapet. Slike tiltak kombinert med tilrettelegging og merking av turstier, har som mål å berike og åpne kulturlandskapet med tanke på friluftsliv og opplevelse.

Staten gir støtte til skogbruksplaner når disse inkluderer flerbruksregistreringer. Planene utarbeides vanligvis av skogeierforeningene og eies av grunneier. For friluftsliv kan skogbruksplaner bety mye, særlig når det tas flerbrukshensyn i produktiv skog.

2.3.7 Fylkesmannens miljøvernavdeling

Miljøvernavdelingen er miljøverndepartementets forlengede arm i Østfold.

Ansvar for budsjettet ligger i departementet, mens den faglige instruksjonsmyndigheten er lagt til Direktoratet for naturforvaltning og Statens forurensingstilsyn.

En av miljøvernavdelingens hovedoppgaver er å arbeide for å nå de miljøpolitiske mål for friluftslivet. Innad i avdelingen har arbeidet med friluftsliv berøringspunkter til andre av avdelingens arbeidsområder; vern og forvaltning av områder, vilt- og fiskeforvaltning, oppgaver knyttet til bevaring av kulturlandskapet, tiltak for å hindre forurensing av vann og vassdrag m.v. I tillegg er friluftsliv et tema som ofte berøres av avdelingenes innspill til og behandling av kommunale arealplaner etter plan- og bygningsloven.

Miljøvernavdelingens har få, men sentrale «faste» oppgaver innen friluftslivet. Av «faste» oppgaver nevnes:

- Oppgaver knyttet til tilskuddsordninger. (Avdelingen fordeler tilskudd til planlegging, tilrettelegging og drift av friluftsområder).
- Prioritering av søknader om sikring (ervert, servituttavtaler) av friluftsområder overfor Direktoratet for naturforvaltning.
- Oppgaver i forvaltningen av sikrede områder. Uklare juridiske forhold omkring håndheving av sikrede områder har skapt enkelte problemer i saksbehandlingen. Fordeling av midler til fiskeformål og vilttiltak.

I forbindelse med «Friluftslivets år» ble et samarbeidsprosjekt mellom miljøvernavdelingen og de frivillige organisasjonene gjennomført med base på Jeløy Naturhus. Miljøvernavdelingen laget en vandreutstilling om friluftsliv i Østfold som dannet rammen omkring de forskjellige organisasjonenes egenpresentasjon.

2.3.8 Fylkesmannens sosialavdeling

Fylkesmannens sosialavdeling har bl.a. barnehagene som arbeidsområde, og barnehagene er en av de målgrupper man ønsker å arbeide i forhold til mhp. friluftsliv. Det er ønskelig at Fylkesmannens sosialavdeling kan spille en koordinerende rolle i arbeidet vedrørende friluftsliv.

Mange barnehager legger vekt på lek ute. Kvaliteten av denne leken mht. friluftsopplevelser og holdningsdanning er vanskelig å bedømme. Trollstua barnehage i Fredrikstad er vel den eneste barnehagen i Østfold hvor det er gått mer systematisk til verks. En egen rapport fra prosjektarbeidet er utarbeidet ved Trollstua.

2.3.9 Statens utdanningskontor

I den grad arbeidet med friluftsliv henvender seg til skoleverket, er Statens utdanningskontor en viktig samarbeidspartner.

Utdanningskontoret har bl.a. aktivt støttet utvikling av undervisningsressurser for Østfoldskolene som Ny-Vigra (eksursjonsbåt), Elingaard i gamle Onsøy, Gamle Guldholmen fyr i Moss og Bøenseter i Aremark. Det arbeides også med de nasjonale overvåkingsprogrammene for skolen (bl.a. Kystprogrammet og "Vanda") og etterutdanning av lærere i miljølære. På disse feltene er det nært samarbeid med Fylkesmannens miljøvernnavdeling.

I alle fylker er etablert en Fylkeskontaktgruppe for miljølære i Østfold. Representert i gruppa er bl.a. miljøvernnavdelingen, landbruksavdelingen, fylkeskonservatoren. Sekretariatet er lagt til Statens utdanningskontor og gruppa har hittil arbeidet mest mot grunnskolen

2.3.10 Østfold Reiseliv A/S

I 1994 forelå forslag til reiselivsplan for Østfold for 1994-96. Planen, som ble godkjent som fylkesdelplan samme år, bærer preg av at turistnæringen er sterkt avhengig av natur- og kulturmiljøet på de steder som skal markedsføres. I planen er man opptatt av å prioritere områder som egner seg for reiseliv. Hittil er Skjærhalden på Hvaler, Store-Erte i Halden og Strømsfoss i Aremark pekt ut som satsingsområder.

Nærmiljøområder har naturlig nok mindre interesse i denne sammenhengen, men summen av nærmiljøene vil uansett utgjøre en vesentlig del av den ramme reiselivsnæringen arbeider innenfor og det Østfold turistene møter.

I et større perspektiv vil det også være et poeng for reiselivsnæringen at den vanlige Østfolding kjenner sitt eget fylke, har kunnskap om og identitet i forhold til både natur- og kulturhistoriske kvaliteter. Dette vil i første omgang komme reiselivsnæringen tilgode i møte mellom de fastboende og turistene. Dernest vil en slik lokalkunnskap og stedsidentitet over tid også nedfelle seg i den fysiske utformingen av miljøet med bakgrunn i pietet overfor naturmiljø og lokal kulturell egenart.

2.3.11 Grunneierorganisasjonene

Både som eiendomsbesittere, rettighetshavere og som forvaltere av store arealer, har grunneierne innen jord- og skogbruk en nøkkelstilling med tanke på de fysiske rammer for det utøvende friluftslivet.

I rollen som natur- og arealforvaltere er grunneierne etterhvert blitt mer bevisste på det i å ta flerbrukshensyn. Gjennom det bredt anlagte skogbrukskurset «Rikere skog», oppstart 1992, har mange grunneiere fått opplæring i faglig flerbruk, herunder spesielt hensyntagen til friluftsliv. Følgende uttalelse, fritt etter arkeologen Erling Johansen, kan stå som et apropos til dette: «Vi trenger aldri være redde for å miste kulturlandskapet så lenge det er bønder».

I Østfold er følgende grunneierorganisasjoner aktuelle i friluftssammenheng, og representanter herfra har deltatt i referansegruppa til denne friluftsplenen:

- Østfold Bondelag
- Utmarksavdelingen for Akerhus og Østfold
- Østfold Bonde- og Småbrukerlag
- Nedre Glommen Skogeierforening
- Haldenvassdragets Skogeierforening
- Norskog
- Norges Hytteforbund

Enkeltgrunneiere har også påtatt seg oppgaver som skoleklassers gårdsbesøk og skolekalkingsprosjekter.

2.4 Virkemidler i friluftspolitikken

2.4.1 JURIDISKE VIRKEMIDLER

Ut fra en juridisk synsvinkel er følgende lover sentrale for ivaretagelse av friluftslivet:

- Frilufsloven
- Plan- og bygningsloven
- Naturvernloven
- Skogloven
- Viltloven
- Vassdragsloven
- Kulturminneloven
- Lov om lakse- og innlandsfiske
- Jordloven
- Jordskifteloven

2.4.1.1 Frilufsloven

Frilufsloven fra 1957 med *allemannsretten* har sin bakgrunn i bondesamfunnets naturbruk og den klassiske «fottur-turismen». (Jmfr. kap. 1.2). Frilufsloven fastslår grunnprinsippet om allmennhetens rett til ferdsel i naturen, uavhengig av eierskapet til grunnen. Skillet mellom innmark og utmark er sentralt i loven, og

allerede i §1 defineres innmark som: Gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått, kulturbeite, skogplantefelt, samt mindre udyrkede grunnstykker i dyrket mark eller i engslått eller som er gjerdet inn sammen med dyrkingsarealene. I utmark er det nær sagt fri ferdsel, mens i innmark er ferdselsretten naturlig nok sterkt begrenset.

Loven pålegger også almenheten å utøve sin ferdselsrett hensynsfullt og almenhetens ferdsel må ikke være til utilbørlig trengsel for eier. §11: "Enhver som ferdes eller oppholder seg på annens grunn eller på sjøen utenfor, skal opptre hensynsfullt og varsomt for ikke å volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre." Med basis i dette generelle aktsomhetskrav, hjemler loven allmenhetens rett til -

- å ferdes fritt til fots eller på ski i utmark. (Skogplantefelt med trær lavere enn 1,2 m regnes som innmark).
- å ferdes over frossen/snødekt innmark om vinteren
- å raste, slå leir og overnatte i naturen. (I utmark 2-døgnsregelen, og minst 150 m-regelen fra bolighus).
- å sykle og ri langs veier i utmark.
- å bruke ro- og seilbåt, kano og kajakk i vassdrag.
- å ferdes fritt i båt, fortøye og gå i land i utmark fra sjøen.

Frilufsloven pålegger fylkene å ha en friluftsnemnd, mens kommunene kan ha det. På kommunenivå i Østfold er arbeidet med saker under frilufsloven lagt til et større hovedutvalg i kommunen eller direkte til rådmannens stab.

Frilufsloven åpner for at i områder med særlig stor utfart kan kommunen med samtykke fra grunneier/bruker fastsette spesielle ferdselsbestemmelser. Frilufsloven fanger ikke opp enkelte nye problemstillinger som er knyttet til nyere aktivitetformer (terrengsykling/vannscootere) og reiselivsutviklingen (grønn turisme). Behovet for revisjon av loven er under vurdering.

2.4.1.2 De øvrige lovene

Plan- og bygningsloven (PBL) regulerer arealplanleggingen og bestemmer medvirkning og konfliktløsning knyttet til denne. Gjennom § 20-1 og § 25-4 og 6, er det forutsatt at kommunene skal peke ut og sikre viktige områder for friluftsliv mot utbygging og uheldige inngrep. Bl.a. gir § 85 kommunen adgang til å begrense utplassering av campingvogner. Bevaring av «100-metersskogen» og grønnstrukturer i nærmiljøet må gjøres ved PBL. En del rikspolitiske retningslinjer gitt med utgangspunkt i PBL er særlig viktige i forhold til å friluftslivet.

Naturvernloven slår fast at naturen er en nasjonalverdi som må vernes. Naturressursene skal disponeres ut fra hensynet til den nære samhörighet mellom menneske og natur, og naturens kvalitet skal bevares for fremtiden. Loven hjemler etablering av ulike typer vern: Nasjonalpark, landskapsvernområde,

naturreservat og naturminne. De største vernede arealene innebærer at også friluftslivet blir tilgodesett med varierende grad av tilrettelegging og informasjon, mens enkelte områder (enkelte naturreservater) blir stengt for all ferdsel i perioder av året.

Skoglovens § 1 nevner skogens betydning som livsmiljø for planter og dyr og som rekreasjonskilde for befolkningen. § 17 B hjemler forskrifter om skogbrukets virksomhet i områder av særlig verdi for friluftsliv og naturvern. § 16 slår fast at løyper og stier ikke må ødelegges eller stenges etter endt hogst.

Motorferdselsloven regulerer motorferdsel i utmark og vassdrag.

Viltloven krever hensyntagen til egg, reir, boplasser, trekkveier for hjortevilt, hvor ferdsel og annen virksomhet berører disse. Videre regulerer denne loven utøvelsen av jakt som er en viktig del av friluftslivet.

Vassdragsloven krever konsesjon ved større vassdragsinngrep. Ved vurdering av søknader skal hensynet til friluftslivet veie tungt.

Kulturminneloven verner alle minnesmerker eldre enn reformasjonen i 1536. Ny bestemmelse (§ 20) åpner for områdevern.

Lov om lakse- og innlandsfiske, Jordloven og Jordskifteloven har også vesentlig betydning for friluftslivet.

2.4.2 ØKONOMISKE VIRKEMIDLER - TILSKUDDSORDNINGER

Offentlige budsjetter har midler til planlegging, sikring og tilrettelegging av friluftsområder samt til andre typer friluftstiltak.

Tilskuddsmidler til friluftsområder er fordelt på flere kanaler; statstilskudd fra Miljøverndepartementet/Direktoratet for Naturforvaltning, fylkeskommunale bevilgninger, tippe- og lottomidler over Kulturdepartementet, kulturlandskapstilskudd fra Landbruksdepartementet og sysselsettingsmidler. I fylkene går midlene via miljøvernavdelingen, fylkeskommunen og landbruksavdelingen.

2.4.2.1 Tilskuddsordninger disponert av DN

De viktigste tilskuddsordninger over statsbudsjettet, som disponeres av Direktoratet for Naturforvaltning:

Friluftslivsmidlene kan nyttes til sikring av arealer, planlegging, tilrettelegging, drift og informasjon. Midlene kan også nyttes til stimuleringsiltak for øket interesse for friluftsliv. (jf. miljølæremidlene). By-, og tettstedsnære tiltak prioriteres høyest.

Fiskefondet kan bl.a. nyttes til tiltak for å bedre fiskemulighetene for befolkningen med utgangspunkt i lokale fiskeressurser. Tilskudd gis bl.a. til fysisk tilrettelegging, organisering av større kortområder og kultiveringstiltak.

Aksjon vannmiljø (også Riksantikvaren og Statens Forurensningstilsyn)

disponerer midler som kan nyttes til å bedre tilgjengeligheten til og bruksverdien av vassdragsområder hvor det er gjort/gjøres investeringer for å redusere vannforurensningene.

Midler til vassdragsplanlegging kan etter nærmere bestemmelser nyttes til utarbeiding av planer som omfatter ressursene i vassdraget og i vassdragsnaturen samt interesser/aktiviteter i tilknytning til vassdragene.

Viltfondsmidler kan nyttes til viltforvaltning i kommuner, herunder også organisering/tilrettelegging for å bedre allmennhetens jaktmuligheter

Som hovedregel kan kommuner, interkommunale organer, organisasjoner, lag m.v. søke tilskuddsordningene. Privatpersoner og foretak vil normalt ikke få tilskudd. For visse typer tiltak kreves søknaden fremmet av kommunen eller i samråd med kommunen. Dette gjelder midler til sikring av arealer til friluftslivsformål, fysisk tilrettelegging for friluftsliv og skjøtsels- og kultiveringstiltak som medfører tekniske anlegg. Tilskuddene fra DN kan variere fra 20 til 100 % av totalkostnaden. Prosjekter der flere parter deltar i finansieringen blir oftest prioritert. Søknadene sendes gjennom miljøvernavdelingen, og søknadsprosedyrene for tilskuddene er samordnet gjennom felles rundskriv fra DN.

Direktoratet for naturforvaltning kanaliserer statstilskudd gjennom miljøvernavdelingen over kap. 1406 og 1427 i statsbudsjettet. I Østfold økte summen til en topp i 1992 hvor det ble satt av 1,75 mill. kr. til drift/opparbeiding m.v. I 1993 var summen 1,7 mill. kr., herav 0,6 mill. kr. bundet til SKAP-prosjekter. For 1994 er Østfold tildelt 1,61 mill. kr. I tillegg kommer friluftsmidler øremerket til friluftsdelen av "Oslofjordprosjektet" på vel 1,6 mill i 1992/93, grunnet båtkjøp 2,3 mill. kr. til skjærgårdstjenesten.

2.4.2.2 Landbruksmidler

Kulturlandskapsmidler kan bl.a. nyttes til å bedre tilgjengeligheten i jordbruksområder ved etablering av turveger og stier. Kommunene kan samarbeide med landbruksmyndighetene om prosjekter for utvalgte områder, men grunneier må selv søke eller være med i samarbeidet. Søknadene rettes til landbruksansvarlige i kommunen og avgjøres av landbruksavdelingen i fylket i samråd med samarbeidsgruppene for kulturlandskap i fylkene.

Kulturlandskapsmidlene, som i 1992 utgjorde ca. 1 mill. kr. her i fylket, skal øke til 4 mill. i 1995.

Midler over *bygdeutviklingsfondet* og *landbrukets utviklingsfond* ha betydning for friluftslivet. Her kan nevnes turstiprosjekter, prosjekter innen bygdeutvikling og bygdeturisme og f.eks. løvskogsprosjektet som ble igangsatt i 1993.

Statskog disponerer midler for tilrettelegging av friluftsliv som kan nyttes for tilrettelegging for friluftsliv, jakt og fiske på *statsgrunn*. Vanligvis vil skogforvaltningen selv søke gjennom den lokale skogforvaltning.

2.4.2.3 Midler som administreres av Fylkeskommunen

Fylkeskommunale midler: Landets fylkeskommuner har i ulik grad egne midler som bevilges til friluftsmål. I 1994 hadde 18 fylkeskommuner slike bevilgninger varierende fra kr 20.000. til 3,2 mill. kr. Østfold fylkeskommune har hatt en viss økning i midler til friluftstiltak med topp i 1994 på kr 512.000.

Østfold fylkeskommune har bevilget ca. kr 85.000 årlig til tiltak i «Fjella» og kr 25.000. til Kjerringåsenområdet over kulturavdelingens budsjettpost *Tilskudd til fylkesomfattende kultur- og fritidsanlegg*. Midlene er langt på vei bundet opp i eksisterende driftsordninger, bl.a. 225.000 kr. til Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden.

Tippemidler: Midler fra Norsk Tipping A/S, de såkalte tippemidlene, forvaltes av Kulturdepartementet. Tippemidlene var tidligere forbeholdt idrettsanlegg som tilfredsstilte konkurranseidrettens krav, men stønadsordningen er nå utvidet. Fra og med 1990 ble det åpnet for at tippemidlene også kunne brukes til turveger, turstier, turskiløyper, nærmiljøanlegg og turkart. Tippemidler kan brukes til å finansiere anlegg av turveier og merking/preparering av løyper i områder *uansett sikringsstatus*. Dette innebærer at kommuner og idrettsorganisasjoner kan søke om tippemidler til anlegg i ordinære bymarker og fjellaområder.

I 1988 ble det innført krav om at anlegg finansiert av tippemidler skal ligge i områder som (over tid) innarbeides i kommunale arealplaner. Kulturdepartementet har utarbeidet en veileder om plankravet. Plankravet gjelder ikke friluftslivsanlegg. Søknad om tippemidler går via kommunen til fylkeskommunen v/idrettskonsulenten.

Sysselsettingsmidler: Kommuner kan nå søke om sysselsettingsmidler for å få arbeidsledige ut i arbeid. Det er ikke etablert noen klar fordelingsordning. KAJA- & SKAP-midler kanaliseres som «pakker» via Kommunaldepartementet, Arbeidskontoret og iblant Miljøverndepartementet. Arbeid i tilknytning til drift og tilrettelegging av friluftsområder er aktuelt i denne sammenheng, da det her er mange oppgaver som kan gjøres manuelt og uten spesiell fagutdanning.

2.4.3 KULTURELLE VIRKEMIDLER - INFORMASJON OG HOLDNINGSSKAPING

Statlig friluftspolitikk vektlegger det enkle og naturvennlige friluftsliv. For å fremme denne typen friluftsliv står holdningsskapende tiltak sentralt i DN's handlingsprogram. Det er opprettet en budsjettpost for motivering og stimulering til friluftsliv.

De holdningsskapende tiltakene rettes først og fremst inn mot barn og unge, med den begrunnelse at grunnlaget til gode friluftslivsvaner legges i barne- og ungdomsårene. Tiltakenes økonomiske størrelse er så langt beskjeden. Eksempel på tiltak har vært å invitere frivillige organisasjoner til et samarbeid.

Informasjon blir tillagt stadig større betydning. DN's *Friluftsliv mot år 2000* omfatter tiltak som naturveiledning og naturinformasjon. Jeløy Naturhus, et

eksempel på informasjonssatsing, ble åpnet i 1985. Erfaringene fra «Friluftslivets år» (1993) er viktige her, og en evaluering og «videreføring» av året er med som et av tiltakene i handlingsprogrammet. Ellers er det behov for en statusgjennomgang i Østfold på temaet informasjon .

Å planlegge stimulerings tiltak der vi ønsker å få til engasjement hos andre, er vanskeligere enn å sikre og tilrettelegge friluftsområder og spre informasjon om disse. Flere av tiltakene på stimuleringssiden i DN's handlingsplan er ikke forankret i lov, ei heller faller de inn under klart definerte tilskuddsordninger. Tiltak som «Barn i Natur» forutsetter et samspill mellom f.eks. barnehagepersonell / lærere / velforeninger og miljøforvaltningen. Ikke minst er et planmessig samarbeid med skoleverket viktig.

2.5 Planstatus

I kapittel 1.1 er det gjort rede for tidligere statlige og fylkeskommunale planer. I og med tildeling av kulturlandskapsmidler er Fylkesmannens Landbruksavdeling blitt en viktig premissgiver for friluftslivet. Landbruksavdelingen er kontrollinstans for planer som gjelder bruk av disse midlene.

Det er utarbeidet friluftsplaner for bl.a. Halden, Fredrikstadmarka (1985) og deler av gamle Skjeberg kommune, men rene kommunale friluftsplaner er nokså sjeldne i Østfold. Askim vedtok en sektorplan for natur, kultur, idrett og friluftsliv i 1992. Spydeberg har tatt for seg friluftsliv sammen med kulturminnevern og landskapsvern. Rakkestad er i ferd med å utarbeide en plan hvor det legges opp til plansamarbeid med nabokommunene.

Kommunene er nå delvis pålagt/oppfordret til å utarbeide planer for kulturminner, vassdrag, natur- og kulturlandskap, for viltet og for idretts- og friluftsanlegg (kfr. det nye plankravet). Friluftslivet vil nå, i sterkere grad enn før, bli behandlet under andre overskrifter sammen med andre plantemaer. Hva som tas med vil variere fra kommune til kommune.

Ut fra Kulturdepartementets plankrav (innen 1994) vil ventelig selve friluftplanen inngå i en kombinert idretts- og friluftplan i mange kommuner.

Både «Miljøplan» og «Grønn plan» er blitt lansert innen miljøforvaltningen de siste årene. Miljøplanen er den tematisk sett mest omfattende plantypen, og en grønnplan vil kunne inngå i denne. Høsten 1993 ble det startet et miljøplanarbeid med miljøvern avdelingen og Østfoldkommunenes miljøvernforvaltning.

I enkelte kommuner foreligger det «grøntplaner». Hvaler har friluftslivet med i sin omfattende og nylig vedtatte «Miljøstatus». Grønnplan er en plan hvor sikring av landskapets kvaliteter inngår. Friluftsområder inngår som et av flere elementer. Grønnplan innebærer utarbeiding av planer for grønnstruktur, forvaltningsplaner for bymarker og kulturlandskap. Friluftsplanen for Fredrikstadmarka var en forløper i dette arbeidet.

3. Retningslinjer

3.1 Generelle retningslinjer for friluftsliv

3.1.1 Friluftsliv ved og på sjø og vassdrag

Ytre Oslofjord er et nasjonalt friluftsområde med stort press på arealene og konflikter vedrørende arealutnyting. Det statlige ansvaret har særlig vært knyttet til de regionale bade- og utfartsområdene ved kysten; herunder både sikring og tilrettelegging av friluftsområder, samt vern av gjenværende naturlandskap i kystsonen.

Mye av sikringsarbeidet har skjedd i et kappløp med hyttebyggingen, dels for å sikre utfartssteder for båtfolket, dels for å sikre badeplasser og tilgjengelighet fra landsiden, samt for å bevare enkelte kystlandskap som naturlandskap.

Båtfolket har stort sett tilgang på hele skjærgården, mens almenheten forøvrig (uten båt og hytte) har begrenset adgang til de landbaserte friluftsområdene. Private hytter legger beslag på mye av den mest attraktive kystsonen.

• PRESS PÅ KYSTAREALENE

Trenden framover vil trolig innebære økt satsing og sterkere press på de fra land tilgjengelige områdene. Når «alle» ikke kan få egen hytte ved sjøen, vil stadig flere velge campingvogn eller båt. Dette kan føre til at campingplasser og marinaer presser seg inn på «ledige» kystarealer, og at motorisert båtliv dominerer mer i skjærgården.

Reiseliv og bygdeutvikling vil kunne melde sin interesse for å etablere tunge anlegg i gjenværende områder med relativt intakte naturkvaliteter. Resultatet kan i

verste fall bli at vi fortsatt skritt for skritt ytterligere utarmer det naturmiljøet som er det bærende element for friluftslivet i og ved Oslofjorden.

I reiselivsnæringens perspektiv vil imidlertid friluftsområdene ha avgjørende betydning - ikke som potensielle utbyggingsområder -, men som eksisterende naturområder med muligheter til rekreasjon og friluftsliv.

Kyst- og skjærgårdsnaturen må gjøres tilgjengelig fra landsiden på en slik måte at man får muligheter for et uforstyrret friluftsliv også uten å være eier av cabincruiser eller strandhytte. Attraktive naturområder må åpnes og tilrettelegges for almenheten, men på en slik måte at slitasje, forsøpling, motorstøy og skjjemmende naturinngrep holdes på et minimum: Det er altså ikke snakk om å åpne og tilrettelegge områder med det for øyet at flest mulig trekkes til disse friluftsområdene. Områdene må samtidig bevare sine naturkvaliteter. Tilrettelegging av områdene bør orientere seg mot det enkle friluftslivet.

De nylig innførte rikspolitiske retningslinjene(RPR) for Oslofjorden vektlegger bl.a. friluftslivet. Disse vil bli et viktig instrument for å sikre friluftslivets arealmessige kår framover. I denne sammenheng blir kommunes håndheving av RPR særs viktig for bevaringen av de gjenværende arealer i kyst- og skjærgårdsnaturen.

• INNLANDSVASSDRAGENE

I innlandsvassdragenes mange smule farvann er det aktuelt å tilrettelegge spesielt for «myke trafikkanter» i kano, kajakk, robåt, seiljolle og på seilbrett. Dette kan bl.a. skje på kommersiell utleiebasis. Båtlivet på innsjøene byr på spesielle utfordringer. Her bør tilrettelegging for det ikke-motoriserte båtlivet prioriteres framfor det motoriserte. Dette sies ut fra både hensyn til de «myke trafikantene», fuglelivet og ut fra behovet for rekreasjon i et støyfritt miljø. Dette medfører et behov for bestemmelser som kan regulere motorisert ferdsel. Spørsmål om tilrettelegging for friluftsliv eller ikke må også forholde seg til ønsket om å ta vare på inntakte naturkvaliteter i enkelte av innsjøene.

• SNEKKENS DUNK-DUNK OG OUTBOARD-MOTORENS HVI-I-I-I-N

Båtlivet er mangfoldig. Snekkenes trauste, taktfaste slag, og seilbåten som kjærtegner vannet kan være krydder for naturopplevelsen, mens raske passbåter med støyende motorer for mange virker motsatt. Et støyende båtliv er ekskluderende ved at det reduserer andres mulighet til å velge det enkle, naturnære friluftslivet hvor stillhet og ro er et av de bærende element. I mange områder langs kysten er støy et stort problem.

Motorisert båtliv og andre *ekskluderende* aktiviteter må konsentreres til områder som tåler belastningen, dvs. som allerede og av andre årsaker er støyutsatt. Samtidig må disse områdene allerede være attraktive samlingssteder, men da av andre grunner enn urørt natur. Rammen på slike steder kan gjerne være vakker natur, f.eks. en badeplass med gode strender, men stillheten og det urørte er aldri det primære. Her søker man i stedet godt tilrettelagte aktivitets- og servicetilbud, f.eks. en folkepark med konserter og sankthansfester eller et sjø- og fritidssenter med båtliv, marina og kommersielle reiselivsbygg. Slike områder bør ligge

sentralt i mot transportåre og befolkningsentra og i rimelig nærhet til de rene natur- og friluftsområder.

• NYE FORMER FOR TILRETTELEGGING BØR UTPRØVES

For at flere skal kunne bruke de attraktive områdene på en miljøvennlig måte, bør nye former for tilrettelegging utprøves. Det kan dreie det seg om opplegg utviklet og utprøvd andre steder der naturen enten er svært sårbar eller der det er små arealer i forhold til folketallet. De to følgende eksempler vil også være av betydning for reiselivsnæringen:

- 1) Det kan opprettes faste båtruter til ytterskjærgården eller på vassdragene i sommersesongen, slik at folk kan nå områdene uten egen båt.
- 2) Man kan utrede muligheter for et nett av merkede turløyper og overnattingshytter i kystsonen, f.eks. etter mønster av turistforeningens opplegg i høyfjellet.

3.1.2 Friluftsliv i nærmiljø og bymarker

Skal målet om naturopplevelse for alle ha mening, må naturkvalitetene ivaretas der flertallet er å finne; i nærmiljø og bymarker.

• NÆROMRÅDENE PRIORITERES

Nærområdene omfatter det samlede nettverk av turveier og naturarealer i og ved tettstedsområder, tilgrensede kulturlandskap og turmarker. Fram mot år 2000 vil nærområdene bli prioritert når det gjelder midler til sikring og tilrettelegging. Målet om at alle skal ha tilgang til naturopplevelser i gangavstand fra bolig er først og fremst et kommunalt ansvar. Arealene bør sikres ved regulering og kommunalt erverv eller servitutt. Tilskudd til tilrettelegging må i hovedsak baseres på tippe- og sysselsettingsmidler, dvs. andre kanaler i tillegg til de ordinære friluftsmidler som Fylkesmannens miljøvernavdeling fordeler fra statsbudsjettet.

• FRIOMRÅDER

Kap.1.3.4 refererer bl.a. en undersøkelse om *omregulering av friområder i Oslo*. Tilsvarende undersøkelser mangler for Østfold, men eksemplene er flere også her. Miljøvernavdelingen vil motsette seg at sikrede friområder omdisponeres til «gode» formål.

• RESTAREALER

Det er også andre typer av nærområder i tillegg til friområdene som er av betydning. Slike areal kan ofte betegnes som *restarealer*. Å hegne om de ubebygde restarealene kan være av stor betydning for barns friluftsliv. Her kan de finne skjulesteder, spennende ferdselstraséer osv. Kreativ og spenningsfylt lek har ofte større muligheter i ikke-planlagte lekearealer.

• BY- OG TETTSTEDSNÆRE OMRÅDER

God tilgjengelighet i form av innfallspor og merkede stisystemer bør vektlegges for nærområder og turområder. Bymarkene bør sikres gjennom kommunal planlegging og markagrensener bør etableres i tilknytning til kommuneplanen.

• BY- OG TETTSTEDSNÆRT SKOGBRUK

Flerbruksprinsippet i skogbruket er særlig viktig for skogbruket i nærhet av by- og tettsteder. Skal målet om naturopplevelse for alle ha mening, må naturkvalitetene først og fremst ivaretas der de fleste er å finne. Særlig viktig er områder ved innfallsporten til et skogområde og langs hovedstinetet. I tillegg kan gjerne enkelte særlig interessante og verdifulle småarealer tilrettelegges som "smakebiter" på opplevelser vi ellers bare får i mer utilgjengelige områder.

Mht. skogsområder med stor rekreasjonsmessig verdi for befolkningen, legger St.meld. nr.46(1988-89) særlig vekt på å bruke skoglovens § 17 B som virkemiddel for å sikre friluft- og naturverninteressene. I Østfold kan dette bli aktuelt for enkelte by- og tettstedsnære skogsområder. Miljøvern- og landbruksmyndighetene bør vurdere bruk av dette virkemidlet og andre for enkelte bymarker i fylket. Kommunale skoger bør drives med særlig vektlegging av naturvern- og friluftinteressene.

3.1.3 Friluftsliv i jord- og skogbrukslandskapet

• JORDBRUKSLANDSKAPET

Jordbrukslandskapet representerer et stort potensiale for turmuligheter. Manglende ferdselstraséer for allmennheten har gjort at jordbrukslandskapet hittil på mange måter har vært et stengt landskap. De viktigste tilretteleggingstiltak er å bedre tilgjengeligheten ute i jordbrukslandskapet og adkomsten frem til det fra boligfelt og offentlig vei.

I tillegg til å åpne for ferdsel i jordbrukslandskapet kan dette også gis et rikere innhold gjennom forskjellige kulturlandskapstiltak. Tapte natur- og kulturbetingete livsmiljøer for planter og dyr kan gjenopprettes og rene kulturminner kan settes i stand.

• SKOGBRUKSLANDSKAPET

Friluftslivet i skogområdene (ekskl. bymarker og Fjellaområder) er særlig knyttet til deler av Våler, Hobøl, Trøgstad, Spydeberg, Skiptvedt og Eidsberg som alle har større skogsområder av denne type. Rakkestad hører mer inn under jordbrukslandskap og fjellaområde. Skogbrukslandskapet omfatter skogområder med høy eller middels bonitet, hvor arbeidet med flerbrukshensyn og turveitraséer er viktig ut fra friluftslivets interesser.

3.1.4 Friluftsliv i Fjella

Fjella er både i Østfold og i de svenske grensebygdene den lokale betegnelsen på «ødemarkene» mellom de tradisjonelle bondebygdene. Her er det ikke høyden over havet, men mangelen på jordsmonn som har vært bestemmende for naturtypen. Hovedinntrykket av disse områdene er grunnfjellsplatåer med lite løsmasser, men mange myrer og vann omkranset av furuskog. Til tross for en mosaikkpreget veksling mellom boniteter utgjør *fjella* større sammenhengende områder av lav-produktiv skogsmark i nordre og midtre del av fylket, samt skogområder i søndre del av fylket.

• **OMRÅDESIKRING OG TILRETTELEGGING**

Bortsett fra et servituttbelagt område i Trømborgfjella hvor hytteforbud inngår som del av avtalen, er slike områder ikke sikret ut fra rene friluftsjnteresser. Lundsneset ved Boksjøen og Vestfjella-området er sikret primært ut fra naturvern hensyn .

Statlige friluftsmidler gis kun til sikring og opparbeiding av viktige innfallsporier til denne typen områder, dvs. parkeringsplasser. Tilskudd til løypelegging og annen tilrettelegging i fjellaområdene må i hovedsak baseres på tippe- og sysselsettingsmidler eller kommunal finansiering.

• **REGIONALE OG LOKALE INTERESSER**

I kommuner med store utmarks- og fjellaområder kan det oppstå konflikt mellom lokale og regionale interesser. For lokalbefolkningen kan de ubebodde naturområdene synes store nok, både til hyttebygging og til lokalisering av skytebaner, motorsportanlegg o.l.

Slike omdisponeringer vil i sterk grad berøre de regionale friluftsjnteressene. Støy fra skytebaner og anlegg for motorsport vil høres over svært store områder fordi det er lite annen bakgrunnsstøy. I fjellaområdene står opplevelsen av *villmark* sentralt, og slik støy vil totalt punktere opplevelsen av villmark selv om den er svak og fjern.

De regionale friluftsjnteressene må ivaretas gjennom aktiv bruk av plan- og bygningsloven. Det bør føres en restriktiv praksis vedrørende hyttebygging og andre omdisponeringer i regionalt viktige fjellaområder. Eventuelt kan det gjennomføres en sonedeling som sikrer de viktigste kjerneområdene med tilhørende adkomstkorridorer mot alle tekniske inngrep som kan redusere naturopplevelsen. Skytebaner, motorsportanlegg og andre tunge inngrep bør holdes helt utenfor, og istedet samles i områder hvor det er støy fra før og som samtidig tåler mer støy. Blir det vanskelig å finne slike områder i hver enkelt kommune, bør regionale løsninger utredes.

3.2 Differensiert bruk og tilrettelegging

For å kunne tilgodese ulike brukergrupper og gruppenes forskjellige behov for utfoldelsesmuligheter og krav til opplevelseskvaliteter, må tilretteleggingen i områdene differensieres med tanke på de forskjellige brukergruppene. Områdene kan plasseres langs en skala fra urørt natur og så etter stigende grad av tilrettelegging.

Ferdsl i de urørte eller lite berørte naturområdene bør forutsette at folk er turvante, har med kart og kompass osv. Forholdsvis stor gangavstand fra nærmeste parkering vil på sett og vis øke området verdi for denne brukergruppen. I de mer tilrettelagte områdene skal det være lettere å komme til med bil eller båt, og det skal være gode bade- og aktivitetsmuligheter samt servicetilbud. Til gjengjeld må man her regne med å dele området med mange andre.

For de tilrettelagte friluftsområdene er det ønskelig at disse hever seg over det ordinære bildet av gressplener, grøntanlegg, bestandsskog og andre monokulturer. Det er ønskelig at det biologisk mangfold og levende kulturhistorie poengteres.

Høy grad av tilrettelegging vil ofte innebære parkmessig opparbeiding, med kunstige sandstrender, plener, toalettbygg og kiosk. Selv ved høy grad av tilrettelegging og "bilvei helt fram", er det ønskelig at slike intensivområder har en naturlig buffersone mot tilstøtende bebyggelse. Idéelt sett bør badeparker og andre intensivområder ligge som innfallsporter til større naturområder.

På de følgende sider er friluftsområdene delt inn i 13 områdetyper (I - XIII). Når man definerer hvilken områdetype et friluftsområde hører inn under/skal høre inn under, kan man i det følgende finne retningslinjer mhp. bruksformål, bruksintensitet, tilretteleggingsgrad og hovedprinsipper for tilrettelegging.

3.2.1 OMRÅDETYPE - INNDELING

3.2.1.1 Områdetyper på og ved sjø og vassdrag

• OMRÅDETYPE I - BADEOMRÅDER

Omfatter områder sikret og opparbeidet for bading og soling. Hovedattraksjonen er en god og barnevennlig sandstrand, fine svaberg, akseptabel vannkvalitet og temperatur, solrike grasbakker og gjerne vakker utsikt. Områdene er ofte oversiktlige og arealknappe med lite tilgjengelig turterreng og skjærgårdsnatur. Eksempler kan være Vestre Nes (Moss), Larkollneset (Rygge), Storesand/Åven (Råde), Foten (Onsøy), Tangen (Kråkerøy), Sjøbadet Sandvika/Høysand og Dusa (Skjeberg), Krusæter (Halden), Husborn og Tjuvholmen (Marker), Lundebyvannet (Eidsberg) og Sand/Sandstangen (Trøgstad).

På tross av intensiv bruk og stor slitasje må områdene holde en høy funksjonell standard. Dette krever omfattede teknisk tilrettelegging og et ordnet tilsyn. Områdene skal være barnevennlige. Dette innebærer gode badestrender, lune oppholdsarealer og lettvinnt adkomst. Parkerings- og snuplasser bør trekkes langt fram med kort gangavstand. Det bør ikke være noen fysiske hindre som gjør det vanskelig og tidkrevende å ta seg fram for bevegelseshemmede, eldre, og småbarnsfamilier med mye oppakning. Toalett-/servicebygg må være lett tilgjengelig, men ikke plassert som et forstyrrende blikkfang. Kioskdrift bør legges til innfallsport/parkering, og ikke inne på selve området. Ved kapasitetsutvidelser må parkeringsdelen og andre tekniske innstallasjoner ikke ekspandere på bekostning av bade- og oppholdsarealene, men i stedet trekkes lengre unna.

Sjøområdet nær stranden/lekeplassen må være effektivt stengt for motorisert båttrafikk. Av hensyn til de badendes sikkerhet er det ikke ønskelig å kombinere badeområder med småbåthavner. Opparbeiding av badestrand, oppholdsareal, serviceanlegg og parkering vil ofte kreve betydelige beløp. Skal områdene holde en tilfredsstillende standard, vil driftsutgiftene være høye. Ved tildeling av statsmidler prioriteres derfor badeområdene.

• OMRÅDETYPE II - ALLSIDIGE FRILUFTSOMRÅDER

Både badeliv og naturopplevelse knytter seg til denne områdetypen. Områdene har minst ett mindre badeområde omgitt av et større naturområde. De er sikret og har begrenset tilrettelegging. Til gruppen regnes de fleste områdene ved Oslofjorden og noen områder i innlandet. Innfallsport og gangsti leder til badestranda som er mer eller mindre opparbeidet. Det er stier ut i naturområdene. Eksempler på områder er her Albystranda (Moss), Mærrapanna (Onsøy), Tripperød (Aremark), og Kuvauen, Ørekroken og Storesand (Hvaler).

Tilretteleggingen bør her være en kombinasjon av det som er beskrevet for områdetype I og III. Det bør skilles klart mellom arealer som skal opparbeides og arealer som skal ligge urørt. Dette er særlig viktig når bruksfrekvensen og presset på områdene øker. Da skal ikke bade-delen nødvendigvis utvides på bekostning av natur-delen. Grunne kiler og våtmarksinnslag er verdifulle kvaliteter som ikke uten videre opparbeides til badestrand. Klover og strandpartier med svartorskog bør bevares i naturtilstand. Av hensyn til fugleliv og naturopplevelse, advares mot uhemmet anlegging av gangbruer over til skjær og småholmer. Det vil likevel være mulig å vasse eller svømme over, og evt. benytte medbrakt kano eller gummibåt. Det vil derfor være nødvendig å sperre av større områder for motorisert båttrafikk. Ikke bare selve badestranda, men også tilstøtende trange farvann med holmer og skjær, kiler og sund, bør ligge innenfor bøyene. Båtfolket har hele den øvrige skjærgården innen rekkevidde. Områder som er tilgjengelig for de uten båt skal tilfalle disse. Forvaltningsplaner bør prioriteres for denne type områder.

• OMRÅDETYPE III - NATUR-FRILUFTSOMRÅDER

Områdetype III omfatter få, kun sikrede områder med store naturverdier og inntrykk av urørthet. Da opplevelsen av urørthet er det primære, skal tilretteleggingen være ytterst beskjeden. De største områdene er konsentrert til Hvalers ytre kystsoner og Randholmen/Tjellholmen på Kråkerøy. I sum omfatter denne områdetypen Østfoldkystens restområder sikret for almenheten med tilgjengelighet også fra landsiden. Områdene, især det sammenhengende kystlandskapet i Hvaler, er meget verdifulle for framtiden, og bør ivaretas og tilrettelegges på samme måte som naturreservatene langs Bohuslänkysten. Der bruker man begrepet "social naturvård", hvilket betyr naturvern for folk, altså i områder hvor almenheten kan oppleve uforstyrret natur- og kystlandskap. Områdene er tilrettelagt med besøksparkering, informasjonskiosk/-tavle og merkede stier. Ellers er det ingen inngrep i terreng eller vegetasjon.

Det bør ikke tillates noen tilrettelegging eller omdisponering som kan forstyrre landskapsbildet eller undergrave naturopplevelsen. Tvert imot bør det arbeides målbevisst og langsiktig for å fjerne konflikthytter m.v. og etablere buffersoner. Eksisterende tilrettelegging for båtliv bør saneres og flyttes til andre steder. I stedet bør disse friluftsområdene tilrettelegges med tanke på turgåing. Parkeringsplasser er allerede etablert, det gjenstår kun en *enkel* merking, noe tilrettelegging av stier samt utarbeiding av informasjonsmateriell. Den største innsatsen vil ligge på plansiden, med formål å demme opp for uønsket bruk. Det

er en prioritert oppgave å få til en varig sikring av de områdene som er belagt med tidsbegrenset servituttavtale.

• **OMRÅDETYPE IV - IKKE-SIKREDE OMRÅDER LANGS SJØ OG VASSDRAG**

De fleste lokale badeområdene hører til områdetype IV, og har ofte status som LNF-områder i kommuneplanen. I innsjøer med lite arealpress har også regionale badeplasser en slik status. Tidligere var byggeforbudet i 100-metersbeltet og en restriktiv hyttepolitikk til en viss grad garantister for kystsonens områder. Ved innføringen av de rikspolitiske retningslinjene er følgende prioriteringer gitt for strandsonen (18/s.15):

- Utvikling av muligheter for alment friluftsliv går foran utvikling av private fritidseiendommer
- Verdifulle kultur- og naturmiljøer går foran friluftsliv og båtferdsel med tilhørende anlegg
- De viktigste lokalitetene for fisket går foran båtferdsel med tilhørende anlegg og innretninger samt anlegg knyttet til fritidseiendommer

• **OMRÅDETYPE V - BÅTUTFARTSOMRÅDER**

Områdetype V omfatter hele Oslofjorden og de store innlandsvassdragene, i praksis alle farvann og ikke-privatiserte strandsoner med holmer og skjær. Områdene kan kun nås via båt, og de mest brukte utfarts- og fortøyningsstedene er sikret og tilrettelagt. Selv om båtbruk har gode friluftstradisjoner i Oslofjorden, er det grunn til å sette et kritisk søkelys på visse deler av det motoriserte båtlivet. Dette innebærer selvsagt ikke ønske om noe generelt forbud mot motorbåter i fjorden, men at det er behov for økt differensiering; kanalisert trafikk, redusert hastighet og motorbåtfrie soner. Dette av hensyn til naturmiljø, badeliv og det ikke-motoriserte båtlivet. Kanaliseringen innebærer bl.a. at det må tilrettelegges med gode brygger på «godt egnete» steder. (Se forøvrig kap. 3.1.1. - Innlandsvassdragene). Følgende differensiering er aktuell:

- Steder uten motorferdsel (kfr. lov om motorferdsel)
- Steder med dagens motorisering, og hvor øket aktivitet begrenses til de «motorløse».
- Steder med tradisjonell motorbåtkultur (f.eks. Haldensvassdraget og Store Le)

3.2.1.2 Områdetyper i Nærmiljø og bymarker

• **OMRÅDETYPE VI - NATUR-FRILUFTSOMRÅDER**

Denne områdetypen består av både sikrede og ikke-sikrede by- og tettstedsnære områder (LNF-status er nokså vanlig, kfr. områdetype IX). Forvaltningen er lagt til henholdsvis kommuner og grunneiere. Graden av tilrettelegging varierer, særlig mht. bymarkene. Et hovedsiktet mål med denne planen er økt vektlegging og sikring/tilrettelegging i og nær byer/tettsteder, herunder også bymarker. Miljøvernavdelingen vil følge utviklingen i slike områder med særlig interesse framover. Dette innebærer bla. et aktivt arbeid om flerbruk og gjennomføring av

ulike tilretteleggingstiltak for friluftsliv. Som eksempel kan nevnes tilrettelegging av «opplevelsesstier» som kan anlegges i samarbeid mellom f.eks. frivillige organisasjoner og skoleverk. Bruk av Skoglovens § 17. B mht. enkelte bymarker i fylket bør vurderes. (jfr. også 3.1.2 - By- og tettstedsnært skogbruk).

• OMRÅDETYPE VII - KULTUR-FRILUFTSOMRÅDER

Kulturminner opptar de fleste. Konkrete eksempler er Hunn-feltet og Oldtidsveien i Borge og Skjeberg som årlig har titusener av besøkende. Mer eller mindre kjente kulturminner trekker til seg turgjengere. Områdetypen kan også omfatte større områder som parker sikret som friområder.

Bynære turveier, friområder og parker, og ikke minst friluftsområder som omkranser kulturminner, gir en fin opplevelse av historie og natur. Østfold fylke, som et av landets rikeste på kulturminner, bør arbeide aktivt med sikring og tilrettelegging av slike områder.

En ny bestemmelse i kulturminneloven (§ 20) gir nå adgang til vern av områder spesielt rike på kulturminner. Tidligere ble enkelte slike områder vernet med hjemmel i naturvernloven som landskapsvernområder.

• OMRÅDETYPE VIII - RESTAREALER

Det bortgjemte bekkefaret, plassen bak et eller annet og «100-meterskogen», som ofte er barnas yndlingssteder, forbindes sjelden med friluftsliv og naturopplevelse. Områdene, ofte med beliggenhet mellom skole og hjem, er ubrukte(?) restarealer som ofte bare venter på en kjøper og en bebyggelsesplan.

Miljømyndighetene vil arbeide for at bevisstheten om slike områder øker og at de kan bevares, eventuelt restaureres der annen tilfeldig arealutnyttelse har ødelagt naturkvalitetene. En viser her til rikspolitiske retningslinjer for barn og unge.

3.2.1.3 I jord- og skogbrukslandskapet

• OMRÅDETYPE IX, DE SÅKALTE LNF-OMRÅDER (= LANDBRUK-, NATUR- OG FRILUFTSOMRÅDER).

LNF-områder omfatter alle jord- og skogbruksområder som ikke skal omdisponeres til utbygging eller båndlegges til verne- og friluftsmål (jfr. det kommunale LNF-begrep). Friluftsloven regulerer allmenhetens rett til ferdsel i disse områdene.

Selv om grunneierne kan velge fritt om de vil innarbeide friluftslivshensyn i jord- og skogbruksplanene på sin eiendom, bør kommunene vise en klar holdning til friluftsliv i LNF-områdene. Dette kan først og fremst gjøres ved å synliggjøre områdenes verdi for natur og friluftsliv ved å gi dem en differensiert omtale i kommunens arealplan. (Eksempel på differensiering: Områdetypene IV-VII og X-XII som i regelen vil være LNF-områder). En synliggjøring av områdenes verdi

for friluftsliv vil være av betydning for grunneierne på den ene siden, og for de folkevalgte når de skal behandle søknader om dispensasjon fra kommuneplanens arealdel. Tilretteleggingstiltak for friluftsliv krever et samarbeid mellom kommune og grunneiere og bør basere seg på en positiv grunneierkontakt.

Landbruksavdelingen har både grunneierkontakt og virkemidler for å fremme et attraktivt friluftsliv i kulturlandskapet. Holdningene til friluftsliv varierer mye blant grunneiere, og mange er positive til tilretteleggings- og skjøtselstiltak, bl.a. ut fra egen lokalhistorisk interesse. På den annen side vil også mange grunneiere reservere seg mot å inngå bindende avtaler. Uten slike kan et skifte av grunneier radikalt endre forutsetningene for allmenhetens muligheter for ferdsel. Ordninger med årlige skjøteseltilskudd vil redusere faren for dette. Ved å koble kulturlandskapsmidlene til friluftsliv, kan mange LNF-områder få oppgradert sin status som friluftsområde, og det bør være et mål å få fram gode eksempler på at hensyn til friluftsliv innarbeidet i driftsplanene godt kan kombineres med en regningssvarende jord- og skogsdrift.

De viktigste tilretteleggingstiltak for LNF-områder gjelder ofte å bevare/gjenskape tilgjengeligheten til områdene. Kommunen kan regulere og servitutsikre turveitraséer, mens grunneierne kan anlegge stier i kulturlandskapet. Tilskuddsordninger og veiledning fra landbruksforvaltningen tar sikte på å stimulere grunneierne til å åpne kulturlandskapet for allmenheten og gjøre det mer variert og opplevelsesrikt med tiltak som f.eks. åpning av bekker, bevaring av kjerr, hagemark, lunder, fristilling av gamle trær osv.

• X - FJELLAOMRÅDENE

Ingen fjella-områder er sikret for friluftsliv utenom et servituttbelagt område i Trømborgfjella. (se 3.1.4) Fjellaområdene går som et «villmarksbelte» gjennom fylket, og er spesielt både i friluftsliv- og skogbrukssammenheng. I fjella-områdene er flersidig skogbruk og biotopvern særlig viktig. Konflikter mellom skogbruk og friluftsliv bør kunne løses ved kompromisser. Med det store innslaget av impediment og lavproduktiv furuskog, er det neppe stort økonomisk tap for en skogbruker å sette igjen f.eks. partier med gammel krokvekst furu («skrapskog») på åsrygger, langs turløyper, ved vann- og myrkanter. Selv et beskjedent innslag av gamle trær vil ha avgjørende betydning for såvel landskapsbildet som naturopplevelsen.

3.2.1.4 Andre områder

• XI - EKSKURSJONSOMRÅDER

Med denne områdetypen menes områder som er av stor betydning for undervisning og forskning. Områdetypen omfatter alt fra sikrede-/ikke-sikrede friluftsområder til naturvernområder med strenge ferdselsbestemmelser. Eksempler er strandområdene på Søndre Jeløy, Vansjø, Botnerhaugen i Rygge og Vanembekken med nærområder i Fredrikstad.

Ellers er nærrområder til skoler, først og fremst i egenskap av nærrområde til en skole, viktige med tanke på naturfaglige ekskursjoner. Skoleverket bør arbeide for å gjøre de enkelte skolenes ekskursjonsområder kjent for kommuneadministrasjonen slik at det kan tas hensyn til dette i den kommunale arealplanleggingen.

• XII - REGIONALE TURVEIER

Turveiene finnes langs sjø og vassdrag, i jord- og skogbruklandskapet, i bynære områder og i fjellaområdene.

Miljøvernavdelingen har pekt ut fjellaområdene som et sammenhengende «villmarksbelte» gjennom fylket. *Norsk Sti- og Løypeplan fase 2* utreder muligheter for gjennomgående vandringsleder i lavlandet. I denne sammenheng er «Østfoldsti-prosjektet» en prøvesten.

Miljøvernavdelingen vil søke samarbeidspartnere og arbeide for å etablere flere sammenhengende turruter gjennom fylket. En eventuell hovedplan for regionale turveier vil også inkludere turveier i kulturlandskap, langs kysten og i bynære områder, f.eks. sykkel-/turveier som *Glommastien*.

• XIII - STØTTEPUNKTER

Støttepunktene er ikke egentlige friluftsområder, men mindre arealer sikret og opparbeidet for å lette adkomsten til og være informasjonspunkt for større natur- og friluftsområder. Eksempler er Tolsby ved Store Le, parkeringsplassene ved Huser og Viker på Asmaløy og en rekke innfallsporter til Trømborgfjella. Støttepunktene bør ikke etableres i friluftsområdene eller på annen måte beslaglegge attraktive naturområder. Ideelt sett bør de ligge tett inntil og med god adkomst til friluftsområdet, men likevel klart skjermet av terreng og/eller med vegetasjon.

Mange støttepunkt har funksjon som parkeringsplass og/eller båtutsettingplass. Marinaer er en type støttepunkter for friluftsområder knyttet til kyst, sjø og vassdrag. Krav om flere marinaer bør i utgangspunktet være svært godt begrunnet. Mobiliteten i båtparken er stor og båtførerne kan allerede nå velge mellom flere marinaer grunnet kort forflytningstid.

I stedet for å spre støttepunktene, bør de samles i kjerneområder. Dette vil også tjene reiselivsnæringen, samtidig som publikum vil kunne få et bedre tilbud med hensyn til service og informasjon om varierte opplevelsesmuligheter.

Støttepunktene kan gjerne plasseres slik at de får et mer urbant preg. Om mulig bør de etableres i eksisterende sentra hvor det er buss- og båtruter, forretninger og annen service. I stedet for å bygge ut nye områder, bør man satse på å videreutvikle gamle fiskerhavner, små tettsteder og handelssteder med gammel kultur. Her er bebyggelse og kommunikasjoner fra gammelt av vendt mot sjø og vassdrag. Ved en stedstilpasset utbygging kan det her skapes attraktive ferie- og fritidssentra.

Støttepunktene omfattes også av kommersielle anlegg for reiseliv, båtliv og friluftsliv. Dersom det samsvarer med planene for det enkelte friluftsområde, kan f.eks. kanoutleie og start/stopp for guidede båtturer for turister legges til støttepunktene. Slike anlegg skal ikke etableres i, men utenfor de sikrede friluftsområdene.

3.3 Forvaltning av offentlige friluftsområder

3.3.1 Lokalt/regionalt ansvar

Siden friluftsområder ikke er «verne» etter lov, er det viktig å ha en *policy* for hvordan de skal forvaltes. Stortingsmelding 34 «Om miljøvern i kommunene» slår fast at kommunene vil få større forvaltningsansvar, men miljøvernavdelingen og fylkesfriluftsnemnda vil fortsatt være sentrale i forvaltningen av de regionale friluftsområdene.

I prinsippet vil kommunene ha forvaltningsansvaret for de lokale friluftsområdene, men vesentlige inngrep eller omdisponeringer i statlig sikrede friluftsområder vil ikke tillates uten samtykke av Direktoratet for naturforvaltning. Forvaltningen av de regionale friluftsområdene er et samarbeid mellom den enkelte kommune og de statlige og fylkeskommunale fagmyndigheter, med den enkelte kommune som utøvende organ. Eventuelle lokale brukerinteresser i et regionalt friluftsområde på kollisjonskurs med friluftinteressene må vike til fordel for en samlet overordnet forvaltning av områdene. .

3.3.2 «Fri natur», ikke omdisponering og privatisering

Et offentlig friluftsområde skal i utgangspunktet være «fri natur» uten private innretninger. Et offentlig friluftsområde skal ikke drives som ordinær campingplass, hjemmemarina eller opplagssted for båter og båthengere.

Friluftsområdets parkeringsplass er forbeholdt dagsbesøkende, og skal ikke nyttes til parkering for hytteboere utenfor friluftsområdene. Tilsvarende gjelder også bruk av søppeldunker/container i friluftsområdene. Dette er et særlig problem i kommuner som ikke har tvungen renovasjon for hytter.

Flere steder i fylket er det blitt åpnet for oppstilling av campingvogner og anlegg av båtplasser i eller tett ved sikrede friluftsområder. I områder som Østre Otteid (Marker kommune), Bevø og Enhuskilen (Fredrikstad kommune), Revebukta (Sarpsborg kommune), Larkollneset (Rygge kommune), Listranda (Hvaler kommune) har dette nådd et slikt omfang at områdene nå snarere fungerer som ordinære campingplasser og marinaer enn friluftsområder. I de seinere år er det også i økende grad registrert lokale og private framstøt for å omdisponere deler av sikrede friluftsområder.

Offentlige friluftsområder der langtidscamping, marina-anlegg, båtopplag og parkeringsplasser blir dominerende, fungerer ikke lenger etter intensjonene. Unntaket er de rene støttepunkter for friluftsområder, som f.eks. parkeringsplassene i Trømborgfjella og båt-utsetningsplassen ved Tolsby ved Stora Le.

3.3.3 Konfliktløsning

I (mindre) friluftsområder som er tilgjengelige både fra land- og vannsiden, vil det kunne oppstå brukerkonflikter mellom f.eks. «land-turisten» og båtfolket. Konflikten kan løses ved at båtfolket henvises til den øvrige skjærgården som likevel er utilgjengelig for de uten båt, eller ved at båtfolket går til land utenfor friluftsområdet og blir fotturister for en stund. Slik unngås at attraktive strender blir anvendt til landligge for båter.

Det vil også være konflikter mellom fastboende, hyttefolk og campingturister som bruker friluftsområdet henholdsvis som nærområde, dagsbesøk og camping. Slike konflikter bør kunne løses ved å differensiere mellom lokale og regionale friluftsområder.

3.4 Biologisk mangfold og kulturminnevern

Målsettingen om *friluftsliv for alle* kan føre til større belastning og slitasje i områdene. Uønsket slitasje i områdene kan reduseres ved planmessig og differensiert tilrettelegging (se 3.2). Tunge aktiviteter må samles i funksjonelle og slitesterke parksoner og ferdselen kanaliseres langs stier og veier.

I forvaltningen av friluftsområdene, herunder også markedsføringen av dem, må man ta hensyn til det enkelte områdes bæreevne (kapasitet) og være oppmerksom på at friluftslivsaktiviteter kan true og redusere det biologiske mangfoldet.

I denne sammenheng kan nevnes ferdsel som en negativ faktor i ynglings- og oppvekstområder for dyr- og fuglelivet.

• BRUK, IKKE FORBRUK

Friluftsområdene skal brukes, ikke forbrukes. Tilrettelegging må skje med omtanke, slik at naturkvaliteter og andre opplevelsesverdier ikke reduseres vesentlig. De fleste friluftsområdene er små, og gir derfor ikke rom for alle typer friluftsbruk eller alle brukergrupper. For de små områdene er det viktig å definere aktiviteter og målgrupper, slik at tilrettelegging/opparbeiding/markedsføring foretas i tråd med dette.

• ENKEL STANDARD

Hensynet til naturmiljøet tilsier at friluftsområdene med tanke på tekniske innretninger og tilbud bør ha en enkel standard. Det naturnære friluftslivet, det friluftslivet som først og fremst skal tilgodeses, er i så måte lite krevende. Opparbeiding og tilrettelegging må skje slik at områdets egenart og miljø beholdes. Omfattende tilrettelegging bør begrenses til områder hvor det allerede er en etablert bruk som krever dette, eller til områder hvor omfattende tilrettelegging ikke skjer på bekostning av verdifulle naturtyper.

3.5 Friluftsliv og næringsinteressene

Friluftslivet er viktig for deler av næringlivet, både primær- og tertiærnæringene (bl.a. reiselivet, handel), som har et gi og ta forhold til friluftslivet. Tradisjonelt har primærnæringene påtatt seg mer av giverrollen, sammenlignet med reiselivets som i større grad har "skummet fløten" av salgspotensialet som ligger i et attraktivt miljø. Nå har imidlertid landbruket, med sitt prinsipp om at «Norsk landbruk er mer enn mat», gått mer aktivt inn i markedet med tiltak som bl.a. omfatter gårdsturisme.

Miljøvernavdelingen ser det som viktig at satsing på bygdeturisme og naturbasert reiseliv lar seg forene med våre friluftstradisjoner. Ved eventuelle nyetableringer av campingplasser vil avdelingen anbefale kanalisering til mindre natur- og kulturømfintlige områder ut fra prinsipper skissert tidligere.

3.5.1 Landbruk, jakt, fangst og fiske

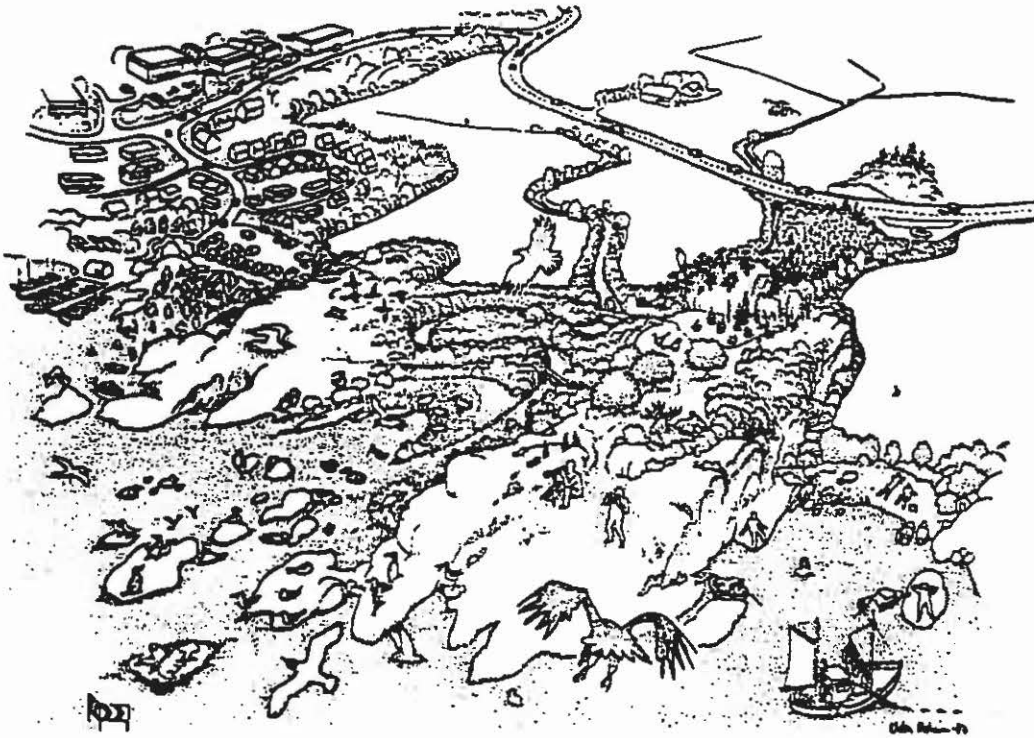
Ferdsl i utmark i jakttiden har betydning for jaktutøvelsen. Konflikter på dette feltet kan møtes ved å bedre kommunikasjonen mellom grunneiere og friluftsansjonene.

Ferdslsretten i utmark får erfaringsmessig noen negative konsekvenser for innmarksarealene, i hovedsak som resultat av ufortstand og manglende respekt for skikk og bruk ved ferdsel i naturen. Eksempler er at beitearealer forstyrres, åkerlapper og skogplantefelt trækkes ned.

Åpning av turveier i jordbrukslandskapet, i forbindelse med tilretteleggingstiltak i kulturlandskap, innebærer i de enkelte tilfellene en utvidelse av allmenhetens ferdselsmuligheter utover det som følger av friluftsløven. Slike tiltak er å betrakte som en tjeneste fra landbrukets side. Det er viktig at dette bidraget møtes med forståelse og respekt fra friluftslivets side.

3.5.2 Reiseliv

I Østfold såvel som i resten av landet arbeider reiselivet for at «Norge skal fremstå som en ledende destinasjon for grønn turisme, et attraktivt og moderne ferieland med vekt på naturbaserte opplevelser, kultur og miljø». (Se dok. nr.17/s.20). Forslag/utbyggingsplaner om tung tilrettelegging i reiselivssammenheng forventes å samordnes med, eventuelt underordnes dette hensynet. Den nylig vedtatte reiselivsplanen for Østfold er et godt utgangspunkt for et samarbeid mellom reiseliv, miljøforvaltning og øvrige samarbeidspartnere.

4. Perspektiver og prioriterte satsingsområder

4.1 Perspektiver for ulike aktører

4.1.1 Fylkesmannen i Østfold - Miljøvernavdelingen

Miljøvernavdelingens rolle i friluftslivsarbeidet er mindre tydelig uttalt enn for andre arbeidsområder, noe som gir rom for handlefrihet og engasjement. Faren er imidlertid at oppgaver knyttet til friluftslivet kan drukne i den daglige saksbehandling.

Denne handlingsplanen for friluftsliv er ment innad i miljøvernavdelingen å være en hjelp til å rasjonalisere, samordne og planlegge arbeidsoppgaver for friluftslivet, utad å tilrettelegge for et godt planlagt og koordinert samarbeid med andre parter.

Miljøvernavdelingen vil utvikle sin *pådriver- og formidlerrolle* av den statlige friluftspolitikken. Dette innebærer at miljøvernavdelingen ovenfor kommunene vil komme med faglige innspill for å fremme en aktiv holdning og tilrettelegging som er i tråd med de overordnede retningslinjene. Sammen med de frivillige organisasjonene vil miljøvernavdelingen samarbeide om holdningsskapende tiltak.

Av de økonomiske midlene miljøvernavdelingen forvalter, vil bruk av midler til nærrområder, turveger og stier prioriteres, i tillegg til arbeidet for å styrke friluftslivets plass i kommuneplanleggingen. Dette siste innebærer innarbeiding av friluftsliv i ulike planer.

Miljøvernavdelingen og reiselivet har på lang sikt felles interesser. Miljøvern-avdelingen ønsker å samarbeide for å utvikle et reiseliv som tenker langsiktig der *østfoldings* kunnskap om og identitet i forhold til eget fylke står sentralt.

På fylkesnivå bør det skje en koordinering av tilskuddene forvaltet av Direktoratet for Naturforvaltning og andre (kulturlandskapsmidler, tippemidler, osv.). Et konkret delmål vil være å øke kunnskapen om de eksisterende tilskuddsordninger samtidig som fylkesnivået arbeider for at de nasjonale retningslinjene for friluftsliv ivaretas i de enkelte tiltak/anlegg.

Miljøvernavdelingen har også en «pådriver-rolle» i forhold til sentrale myndigheter når det gjelder å øke bevilgningene til friluftslivet. Friluftslivet vil inngå som viktig del av miljøvern-avdelingens satsing på miljølære i skolen og miljøvern-avdelingen vil øke sin innsats mot foreninger som arbeider for friluftslivet i Østfold.

4.1.2 Østfold Fylkeskommune

Det legges økt vekt på fylkeskommunens regionalpolitiske rolle. I denne sammenheng er fylkesplanen og fylkesplanleggingen sentral. Fylkesplanen i Østfold (MONA) er lansert som et aktivt redskap for samhandling mellom forvaltningsnivåene.

Fylkesdelplan for idrett og friluftsliv for 1996-99 er nå under utarbeiding i fylkeskommunen med sikte på fylkestingsbehandligj juni 1996. Den vil gi rammer og retningslinjer for å sikre det areal og planmessige grunnlag for friluftslivet i fylket. Dette følges opp mer detaljert i det løpende arbeidet med de vedtatte fylkesdelplanene «Kystsoneplanen» og «Vannbruksplan for Glomma». De samme gjelder også «Areal- og Transportplanen for Nedre Glommaregionen» som er under utarbeiding. Tiltak innen reiseliv, utarbeidet i den vedtatte «Reiselivsplanen for Østfold», er også av betydning for friluftslivet.

Fylkeskommunen vil ellers følge opp enkeltstående prosjekter som «Østfoldstien» og videreføre sitt engasjement i eksisterende driftsordninger langs kysten (Skjærgårdstjenesten) og i de indre skogsområder (Kjerringåsen og Fjella).

4.1.3 Fylkesmannen i Østfold - Landbruksavdelingen

Turveier i landbrukslandskapet, kulturlandskapstiltak og fokuseringen på biologisk mangfold er viktige utfordringer for landbruket. Nye og endrede tilskuddsordninger muliggjør slike tiltak som på sikt vil fremme forståelse og respekt for landbrukets totale betydning i samfunnet.

Hvordan man best skal arbeide for å få forgang i en slik utvikling bør bl.a. behandles i fylkets samarbeidsgrupper for kulturlandskap, der miljø- og kulturminnemyndighetene sitter sammen med landbruksmyndighetene. Uansett vil lokalt initiativ og nært samarbeid opp mot den enkelte grunneier være avgjørende for å få en riktig utvikling og konkrete resultater.

Skogbruket bør videreutvikle skogbruksplaner med fylldige flerbruksregistreringer. Når det gjelder utbyggingen av skogsbilveger og traktorveier, bør det utvikles planleggingsverktøy som peker ut områder der slike bør unngås og særlige flerbrukshensyn vektlegges. I fjellaområdene og andre lite produktive skogsområder bør skogeierne oppmuntres til å la skogen stå og sette igjen utvalgte «urskogsmotiver». Stortingsmelding 46 «Miljø og utvikling» peker på at skoglovens § 17.B bør kunne brukes for å sikre friluftsliv- og naturverninteressene i områder av stor rekreasjonsmessig verdi for befolkningen. (se dok. nr.2/s.124). Landbruksavdelingen vil i samråd med miljøvern avdelingen se på denne bestemmelsen med tanke på fremtidige sikringstiltak i enkelte bymarker.

4.1.4 Statens utdanningskontor

Statens utdanningskontor vil satse sterkere på friluftsliv i undervisningen. Det foreligger en plan fra Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) som tilsier at samtlige grunnskolelærere skal ha gjennomført en 40-timers etterutdanning i miljølære i løpet av en 5-årsperiode. Etterutdanningen omfatter gjennomføring av et egenutviklet undervisningsprosjekt som i mange tilfeller vil innebære arbeid med skolens nærmiljø. Skolene skal lage lokale læreplaner i miljølære, og bør bl.a. satse på å utvikle økt samarbeid med forskjellige etater og frivillige organisasjoner. Faste ekskursjonsområder/-tilbud som Gullholmen, Bønsæter, Ny Vigra etc., bør styrkes og få en viktig rolle både i etterutdannings- og undervisningsarbeidet. Arbeid med nasjonalt utviklede miljølæreprosjekter som Vanda, Bekkis, Kystprogrammet, Hovis og lokalt utviklede prosjekter bør bli en naturlig del av skolenes praksis.

4.1.5 Kommunene

Gjennomføringen av MIK-reformen (Miljøvern I Kommunene) bør innebære styrking av kommunenes sentrale rolle i arbeid for friluftslivet. Kommunikasjonen mellom de forskjellige kommunale etatene bør bli bedre, og koblingen mellom planer og budsjett og den nye miljøvernlederens rolle bør bidra til en bevisstgjøring og synliggjøring/rapportering av oppnådde resultater.

Miljøvernlederen skal ikke overta oppgaver som blir godt ivaretatt av f.eks. teknisk etat eller kulturetaten, og det er viktig å ta utgangspunkt i kommunens grøntfaglige kompetanse. Kommunene bør unngå en uheldig oppsplitting mellom planlegger og utøvende organ. I de tilfeller hvor det er uklar organisering og ansvarsfordeling, bør det gjøres en opprydding og klarlegges ansvarsfordelingen. Kommuner med behov for intern opprydding eller «førstegangsplanleggere», kan om ønskelig få veiledning fra miljøvern avdelingen.

Overføringen av landbrukskontorene til kommunene gir gode samordningsmuligheter dersom landbrukets fagpersoner ønsker å prioritere gjennomføring av de landbrukspolitiske mål som har spesiell betydning for friluftslivet.

Særlig viktig er det at tiltak for friluftslivet forankres i arbeidet med kommuneplanen. Kommunene har ulike former for planer som skal ivareta friluftslivet. Friluftslivets interesser bør innarbeides både i kommuneplanens arealdel, i reguleringsplaner og i langtids- og årsbudsjett. Kommunedelplaner for friluftsliv, eventuelt sammen med beslektede temaer etter behov, bør utarbeides.

Friluftslivet vil i utgangspunktet ha gode rammevilkår dersom det er godt med ubebygde områder som samtidig er tilgjengelige. Et aktuelt tiltak for de kommuner som ennå ikke har gjort det, er i samarbeid med grunneiere og frivillige organisasjoner å fremstille tur- og opplevelseskart slik at egne beboere og turister finner fram på gjengrodde stier.

4.1.6 Oslofjordens friluftsråd (OF)

Interkommunalt samarbeid gjennom friluftsrådene gir store muligheter for samordning og effektiv ressursutnyttelse. OF har i alle år forsøkt å bidra til å utjevne kostnadene mellom rike kommuner med stor befolkning og små friluftsansaler og kommuner med svakere økonomi, liten befolkning og store friluftsansaler.

OF har stor erfaring i problemområder tilknyttet arealbruk og friluftsliv langs Oslofjorden. OF ser fremdeles sikringsarbeidet som viktig, men legger nå i større grad enn før vekt på egen medvirkning i utredninger, planlegging, skjøtsel, drift av områdene og informasjonstiltak. Dette siste kan f.eks. innebære turarrangementer åpne for allmenheten, holdningsskapende arbeid som inkluderer utflukter for skoleklasser og opplegg med barnehagebarn.

De siste årene har OF arbeidet bevisst med å tilpasse organisasjonen disse nye oppgavene samtidig som det er viktig å bedre samarbeidslinjene til kommunene og de statlige myndigheter.

4.1.7 Skjærgårdstjenesten

Skjærgårdstjenesten i Oslofjorden, som hadde sin oppstart i 1992, arbeider i tråd med retningslinjer og anbefalinger gitt i Oslofjordprosjektet 1991-93. Intensjonen med Skjærgårdstjenesten er ved hjelp av statlige tilskudd å få til en funksjonell og varig ordning for renovasjon, tilrettelegging og tilsyn i hele Oslofjorden, først og fremst i sjøbaserte friluftsområder.

Skjærgårdstjenesten påtar seg i dag oppgaver knyttet til skjøtsel og drift av friluftsområder. På sikt kan det bli snakk om at Skjærgårdstjenesten skal få utvidet sitt arbeidsmandat til også å omfatte andre tilsynsordninger og etablere kontakt med nye samarbeidspartnere, f.eks. innen oljevem.

Et koordineringsutvalg med representanter fra driftsområdene, miljøvernafdelingene og staten ved Direktoratet for naturforvaltning skal samordne virksomheten til Skjærgårdstjenesten, og et driftsstyre med folkevalgte

representanter er under etablering. Sekretariatfunksjon for både koordineringsutvalget og driftsstyret legges til Oslofjordens friluftsråd.

Den form Skjærgårdstjenesten har i dag er en prøveordning etter avtale mellom de berørte kystkommuner, fylkeskommuner, staten og Oslofjordens friluftsråd. Prøveordningen skal vare ut 1995. Skjærgårdstjenestens virke skal ha varighet utover dette, men det kan bli snakk om juseringer i opplegget på grunnlag av de erfaringer man høster.

4.1.8 Frivillige organisasjoner

De frivillige organisasjonenes medlemmer (se pkt. 2.3) utgjør et stort antall organiserte utøvere av bl.a. friluftsliv. Disse organisasjonene vil kunne være viktige samarbeidspartnere. Hos organisasjonene som sådanne og hos enkeltmedlemmer ligger et stort potensiale av ressurser i form av engasjement, kunnskap og erfaringer. Dette er ressurser som kan nyttes til å utvikle skoleprosjekter og andre tiltak for barn og unge, guiding av tematurer for velforeninger og/eller allmenhet.

Medlemmene er både mottakere av informasjon og fungerer selv som informanter (bl.a. videreformidling av informasjon). Det offentlige kan satse på å formidle informasjon gjennom medlemsblader og foredrag.

Enkelte kommuner har gode erfaringer med å bruke lag og organisasjoner til drifts- og tilsynsoppgaver innen friluftslivet. Disse erfaringene bør spres og videreutvikles. Det finnes også eksempler på samarbeid mellom ulike frivillige organisasjoner. Samarbeidet mellom Rygge historielag og O-kretsen kan stå som et godt eksempel på dette.

Friluftslivets Fellesorganisasjon (FRIFO) kan med sitt sentrale fylkesstyre og sekretariat være et bindeledd mellom den offentlige forvaltningen og de frivillige organisasjonene som hører inn under FRIFO. Dette vil kunne virke positivt både for de lokale organisasjonene og på samarbeid mellom det offentlige og organisasjonene. FRIFO i Østfold vil arbeide med dette i årene framover.

Det finnes enkeltstående «FRIFOere» på kommunenivå som fungerer som samordningsorgan for de frivillige organisasjonenes friluftslivsengasjement på lokalt nivå. Slike lokale samordningsorgan vil kunne være viktige premissleverandører for det kommunale friluftslivsarbeidet.

4.1.9 Østfold Reiseliv A/S

Som tidligere påpekt og begrunnet, har reiselivsnæringen og miljøforvaltningen sammenfallende interesser. Dess lengre tidsperspektiver man planlegger etter, dess tydeligere trer interessefellesskapet frem.

Reiselivet vil ut fra tanken om differensiert bruk av naturen, peke ut områder egnet for tyngre bruk i samråd med miljøforvaltningen. Reiselivsnæringen vil ut fra dette arbeide for å etablere et samarbeidsprosjekt.

Følgende satsingsområder (geografisk lokalisering og tematiske valg) er gjort i den tidligere vedtatte og nå gjeldende fylkesdelplanen for reiseliv i Østfold (se dok. nr.17/s.30):

- Skjærgården
- Haldenkanalen
- Fornminner, kultur og arrangementer
- Fritidsfiske
- Kurs, konferanser og kongresser
- Gjennomfartstrafikken

(Listens satsingsområder er sidestilt).

4.1.10 Grunneierorganisasjonene

I friluftslivssammenheng er landbruket og dets forvaltning av arealene et viktig samfunnsanliggende. Landbruket påvirkes både av statlige reguleringer og skiftende markedskrav. Landbrukets kulturlandskap er i stadig endring og utvikling. Til enhver tid gjenspeiler dette landskapet de rådende tekniske og økonomiske forhold. Med tanke på ferdsel i dagens jordbrukslandskap er det et faktum at vår tids teknisk sett rasjonelle jordbruksdrift har slettet eller fragmentert gamle tråkk og ferdselsårer som ut fra dagens situasjon ikke kan/bør gjenopprettes.

Det er viktig å starte en utvikling med det for øye å realisere landbrukslandskapets potensiale med tanke på utøving av friluftsliv. I hovedsak vil ferdsel i landbruksområder kanaliseres til utmarksarealene i LNF-områdene. Som et eksempel kan nevnes at langs flere vassdrag i Østfold jobber grunneierlag aktivt med tilrettelegging av stier ned til og langs vassdragene, herunder også etablering av fiskeplasser mv.

Samarbeidsavtaler og tilskuddsordninger i forhold til grunneierne må gis en fornuftig økonomi og sikres kontinuitet. Grunneierne må få anledning til å delta både i planlegging og tilrettelegging ved å peke ut hvor og hvordan ferdselen kan kanaliseres med minst mulige konflikter. En del grunneierlag i Østfold er flinke til dette.

Tilrettelegging for «kontrollert» ferdsel gjennom innmarksområder bør kunne realiseres i forbindelse med næringsvirksomhet (f.eks. besøksgårder) eller som kanalisering av ferdsel i områder med stor folketetthet. Gjensidige avtaler må ligge til grunn for slike tiltak, og avtalene må innebære rettetmulighet for grunneierne dersom tiltakene ikke fungerer som forutsatt.

Naturlig nok er det et gjennomgående trekk at grunneierne føler skepsis for økt ferdsel på eiendommen, bl.a. grunnet fare for skade på dyr, avling og annen eiendom i gårdsnære nærområder. I de gårdsnære områdene må det være opp til hver enkelt grunneier hvorvidt en skal åpne opp for ferdsel for allmennheten sommerstid.